

NÜKLEER SİLAHSIZLANMA YOLUNDA START SÜRECİ

The START Process in the Way of Nuclear Disarmament

Sibel KAVUNCU*

Öz:

Uluslararası alandaki tartışmasız en önemli sorunlardan birini oluşturan nükleer silahlanmaya karşı, uluslararası düzeyde nükleer silahlanmanın önlenmesi, soruna ilişkin kapsamlı çözüm bulunabilmesi amaçlı pek çok girişim bulunmaktadır. Nükleer silahsızlanma yolunda harcanan her çaba, bir sonraki için ön adım olmuştur. Nükleer silahsızlanmaya ilişkin ümitleri artıran, yarınlara dair beklentileri canlı tutan önemli adımlardan bir tanesi de Yeni START Anlaşmasıdır. ABD ve Rusya arasında 8 Nisan 2010'da imzalanan ve 5 Şubat 2011 tarihinde yürürlüğe giren anlaşma oldukça uzun ve meşakkatli bir sürecin ürünüdür. Çalışmada Yeni START Anlaşması tarihsel kronolojik bir perspektifte ele alınarak incelenecektir. Soğuk Savaş yıllarından günümüze uzanan, süreç içinde uluslararası yapıdaki değişimlerin de etkisiyle biçimlenen bu anlaşmanın geçmişteki ve bugün gelinen noktadaki kapsamı, amacı ve geleceğe yönelik öngörülerini çalışma çerçevesinde irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yeni START Anlaşması, Nükleer Silahsızlanma, ABD, Rusya

Abstract:

Nuclear armament has been one of the important issues in the international political arena. There have been many attempts aimed at finding a comprehensive solution to the problem and the prevention of nuclear armament at the international level. Exerted efforts, so far, have laid the foundation of the next step on the way of nuclear disarmament. One of the most important steps that has increased hopes and expectations about nuclear disarmament is the "New START" treaty. The treaty, signed on 8 April 2010 between the USA and Russia and entered into force on 5 February 2011, is a product of long and arduous process. In this article, the New START treaty will be reviewed on the basis of a historical chronological perspective. The article examines the scope, purpose and prospect of the treaty that has been shaped by the changes in the international structure.

Keywords: New START Treaty, Nuclear Disarmament, United States, Russia

---

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü. e-posta: sibelkav@yahoo.com

GİRİŞ

Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT) yerine 29 Haziran 1982 tarihinde ABD ile Sovyetler Birliği arasında Cenevre’de başlatılan Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri (START),¹ 1945 yılında ABD’nin Hiroşima ve Nagazaki’ye atom bombası atmasının ardından geçen yaklaşık 37 yıllık süreçte silahların kontrolü yönündeki çabaların sonunda gelinen aşamada nükleer silahsız bir dünya yolunda önemli bir adım olmuştur.

1968 yılında imzalanan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması’nın² ardından ABD ve Sovyetler Birliği, atom silahlarını taşıyan her türlü savunma ve taarruz füzelerinin sınırlandırılması ve daha sonra azaltılması için görüşmelere başlayacaklarını bildirmişlerdir.³ Böylece, ABD ve Sovyetler Birliği yetkilileri bu silahların yalnızca yayılmasını önlemenin yeterli olmadığı düşüncesiyle Stratejik Silahların Sınırlandırılması (SALT) görüşmelerini başlatmıştır. Stratejik saldırı ve savunma silahlarının sınırlandırılmasına ilişkin ilk görüşmeler 1969 yılı sonbaharında Helsinki’de başlamıştır.⁴

SALT görüşmeleri, Soğuk Savaş döneminde iki blok arasında iyi ilişkilerin ve karşılıklı anlayışın kurulmasını sağlamak bakımından önemli bir adım olmanın ötesinde hayal etmekte zorlanılan ancak hep ümit edilen bütün nükleer silahların yok edildiği, nükleer silahsız bir dünya için önemli bir başlangıç sayılabilir. Öyle ki SALT’la başlayan süreç 2011’de yürürlüğe giren ve nükleer silahsızlanma yolunda bir son değıl, bu yoldaki adımlardan sadece biri olan Yeni START’la devam etmektedir.

Silahların kontrolünün taraflar arasında güven oluşturduğunu, bir anlamda güvenlik artırıcı bir önlem olduğunu belirten Joseph Nye’in görüşünden ve devletlerin ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde işleminde karşılıklı güvenin temininin öneminden hareketle, Soğuk Savaş döneminde, özellikle dünyayı nükleer bir savaş riskiyle karşı karşıya bırakan 1962 Küba Füze Krizi sonrası dönemin iki başat gücü ABD-SSCB ilişkilerinde, Soğuk Savaş sonrasında ise ABD-Rusya ilişkilerinde merkezi bir unsur olduğunu söyleyebileceğimiz silahların kontrolü, bu alandaki çabalar, çalışmada kronolojik olarak ele alınırken, 1960’lardan günümüze kadar olan süreç çerçevesinde taraflar arasında karşılıklı güvenin tesisinde silahların kontrolü nasıl bir rol oynadığı sorusu ekseninde silahların kontrolü/silahsızlanma süreci ve bu süreci mümkün kılan karşılıklı diyalogun varlığı değerlendirilmeye çalışılacaktır.

¹ “START Görüşmeleri Cenevre’de Başladı,” *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1982, 3.

² “Nükleer Anlaşma Moskova’da İmzalandı,” *Milliyet*, 02 Temmuz 1968, 3; “The Pending Nuclear Nonproliferation Treaty Pro&Con.,” *Congressional Digest*, Vol.48, Issue 1, (January 1969): 6–8.

³ “Amerika ile Rusya Nükleer Silahları Azaltmayı Görüşecek,” *Milliyet*, 03 Temmuz 1968, 1,7.

⁴ “Helsinki’de Silaha Veda Toplantısı,” *Milliyet*, 18 Kasım 1969, 3; “World:The Start of SALT,” *Time Magazine*, Nov.21, 1969, (Erişim tarihi 21.10.2012), <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,841628,00.html>.

1. SALT SÜRECİ

ABD ile SSCB arasında 1950'lerin sonlarında başlayan stratejik nükleer silah yarışının 1960'lı yılların sonuna doğru iki ülke halkını birden fazla kez yok edebilecek bir hale gelmesi karşısında bu yarışta daha ileri gitmenin anlamsızlığı,⁵ ayrıca uluslararası ilişkilerdeki yumuşama havasının da nükleer silahların sınırlandırılması için olanak hazırlamasıyla başlatılan, yaklaşık üç yıl süren görüşmeler 26 Mayıs 1972 tarihinde sonuçlanmıştır. Böylece, kıtalararası balistik füzeleri (ICBM), orta menzilli balistik füzeleri (IRBM/MRBM), nükleer bomba taşıyan ağır ve orta bombardıman uçaklarını, nükleer denizaltı gemilerindeki balistik füzeleri ihtiva eden taarruzi ve anti balistik füzeleri (ABM), yerden havaya atılan nükleer başlıklı füzeler ile nükleer bomba taşıyan av uçaklarını kapsayan tedafii olmak üzere iki kategoride ele alınan stratejik nükleer silahlar⁶ konusunda 1969'dan beri devam eden görüşmeler 26 Mayıs 1972'de Moskova'da ABM (Anti-Balistik Füze) Anlaşması, buna ek geçici bir anlaşma ve protokolün imzalanmasıyla⁷ bu alandaki çabalar ilk olumlu sonuçlarını vermiştir. SALT-1 Anlaşması,⁸ gerek ABD'nin gerekse Sovyetler Birliği'nin kıtalararası balistik füzeleri ile denizaltından atılan uzun menzilli füzeleri, 1977 Ekim'ine kadar sayıca sınırlıyordu. Anlaşma'da stratejik saldırı silahlarının sınırlandırılmasında ancak beş yıl için geçici bir uzlaşmaya varılırken, stratejik savunma silahlarının sınırlandırılmasında sürekli bir uzlaşma sağlanabilmiştir. Ayrıca, 1977'de sona erecek olan Anlaşma'nın bitiminde yeni bir SALT anlaşmasının yürürlüğe girebilmesi için ikinci tur görüşmelerin 1972 yılı sona ermeden başlaması da yine SALT-1'de yer almıştır.⁹

Nükleer silahsızlanma yolunda başka anlaşmalara da yolu açan, nükleer bir çatışmanın tehdit unsuru olan modern stratejik silah yarışına bir son vermek için ilk somut girişim olarak değerlendirilebilecek olan SALT Anlaşması çerçevesinde imzalanan ABM Anlaşması ile taraflar, birbirlerine yöneltilecek stratejik nükleer silahların daha hedeflerine ulaşmadan havada yok edilmesi için kurulabilecek sistemleri nicelik, nitelik ve coğrafya açısından konuşlandırma bakımlarından sınırlandırmayı kabul etmiştir. Karşılıklı olarak ilk darbeye açık olunması tarafları bir saldırıya geçmeden önce iyice düşünmeye sevk edeceğinden bu Anlaşma ile sürpriz bir saldırıda ya da ilk darbe girişiminde bulunulması, iki taraf için de rasyonel bir politika olmaktan çıkarılmaya çalışılmıştır.¹⁰

⁵ Mehmet Gönübol, "Avrupa'da Yeni Nükleer Çekişme...", *Milliyet*, 21 Aralık 1979, 2.

⁶ Sezai Orkunt, "Stratejik Silahlar ve Avrupa Güvenliği," *Milliyet*, 20 Eylül 1972, 2.

⁷ "Moskova'da 'Nükleer Anlaşma'ya Varıldı," *Milliyet*, 27 Mayıs 1972, 1,9.

⁸ Strategic Arms Limitation Talks (SALT I)," (Erişim tarihi 10.10.2012), <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt1.html>.

⁹ "Meral Tamer, "Başlangıçtan bu yana SALT konusundaki Gelişmeler," *Cumhuriyet*, 06 Aralık 1974, 8.

¹⁰ Mehmet Gönübol, "Avrupa'da Yeni Nükleer Çekişme...", *Milliyet*, 21 Aralık 1979, 2.

ABM Anlaşması ile tarafların, karşılıklı olarak biri başkentlerin savunmasında, diğeri de bir taarruzi stratejik silah kompleksinin savunmasında olmak üzere ikişer anti-balistik füze savunma sistemi kurabilecekleri, bundan fazlasını yapmayacakları, her kompleksin 100 füze ve 100 atma aracından fazla olmayacağı, fazla olanların mümkün olan en kısa sürede imha edileceği veya sökülecekleri belirtilmiştir. Kurulabilecek olan anti-balistik füze savunma sistemleri, hizmette olanları, imal edilmekte ve deneme aşamasında bulunanları, tamir, bakım ve tadilata tabi tutulanları ve yedek olarak muhafaza edilenleri ihtiva edeceği, Anlaşma'nın deneme poligonlarını da kapsadığı ve buralarda bulunacak atma araçlarının miktarı onbeşi geçmeyeceği, karada, denizde ve havada seygar olarak ABM sistemleri geliştirilmeyeceği, denemelerinin yapılmayacağı ve kullanılmayacağı ayrıca milli topraklar dışına çıkarılmayacağı veya diğere devletlere verilmeyeceği ifade edilmiştir. Tarafların, taarruzi stratejik silahların sınırlandırılması görüşmelerine devam edecekleri, Anlaşma'nın kontrolü için teknik nitelikteki tesbit ve kontrol sistemlerini kullanacakları, bu Anlaşma'nın tarafların uluslararası taahhütlerine hiçbir şekilde etki yapmayacağı, süresiz olan Anlaşma'nın yürürlüğe girdikten beş yıl sonra ve beşer yıllık aralıklarla taraflarca gözden geçirilebileceği, olağanüstü bir durumda taraflardan birinin peşinen ihbarda bulunarak Anlaşma'dan çekilebileceği kararlaştırılmıştır.

Anlaşma, her iki tarafın anayasasında kayıtlı hükümlere göre teşrif organların onayına tabidir.¹¹ Bu Anlaşma ile hem ABD hem de SSCB çok karmaşık ve masraflı olan füzesar sisteminden vazgeçmekte ve ülkelerini birbirlerinin stratejik nükleer silahlarının taarruzuna açık bırakmakta, bir anlamda ters yönden güvenlik sağlamaktadır.¹² İki süper güç, ilk kez saldırı silahlarını, karşı savunma sistemlerini kısmayı, şehir ve üslerini düşman silahlarına açık tutmayı kabul etmiş olurken, bu sayede son derece masraflı ve sonu gelmeyen bir silah yarışını, aynı zamanda da sürpriz bir saldırı ihtimalini önlemeyi amaçlamıştır.¹³

1972 Ekim'inde ABD ve SSCB, Mayıs ayında Moskova'da yapılan zirve toplantısında varılan anlaşma gereğince stratejik saldırı silahlarının sınırlandırılması konusundaki görüşmelere 21 Kasım 1972'de Cenevre'de yeniden başlanacağını bildirmiş,¹⁴ o tarihten SALT-2 Anlaşması'nın imzalandığı 18 Haziran 1979'a kadar geçen süreçte taraflar pek çok kez bir araya gelmiştir. Bu görüşmeler sırasında derin fikir ayrılıkları da yaşanmıştır. SALT-1 Anlaşması'na göre, ABD ve Sovyet saldırı füzelerinin sayıları 5 yıl için dondurulmuştu. Anlaşma'nın imzalandığı tarihte çok başlıklı nükleer füzelere (MIRV) sadece ABD sahipti ve bu üstünlüğüne karşılık Sovyetlerin de kıtalararası balistik füze sayısında üstünlüğü

¹¹ Sezai Orkunt, "Stratejik Silahlar ve Avrupa Güvenliği," *Milliyet*, 20 Eylül 1972, 2.

¹² Sezai Orkunt, "Çağımızda Silah Kontrolü ve Nötron Bombası," *Milliyet*, 05 Ağustos 1977, 2.

¹³ Sami Kohen, "Ne Vietnam Savaşı, Ne Sistem Tartışması...", *Milliyet*, 02 Haziran 1972, 2.

¹⁴ "Amerika ile Sovyetler Arasındaki SALT Görüşmeleri Yeniden Başlıyor," *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1972, 3.

korumasını kabul etmişti. SALT Anlaşması'nın kapsamına sokulmayan MIRV'lar konusundaki üstünlüğüne karşılık ABD, Sovyetlerin füze rampası sayısındaki üstünlüğüne de bir anlamda göz yummuştu.¹⁵ Kıtalararası füze sayısında tavan ABD için 1.710, Sovyetler Birliği için de 2.358 olarak saptanmıştı.¹⁶ ABD'nin elinde bulunan MIRV'ların görüşülmesi ise SALT-2 görüşmelerine bırakılmıştı. Ancak Sovyetlerin 1973 yazında MIRV'ı başarı ile denemeleri ile ABD'nin bu alandaki üstünlüğü sona ermiştir.¹⁷ Bu ise, ABD tarafından Sovyetlerin elinde daha çok kıtalararası füze bulunduğu ve bu durumun ABD'nin güvenliği açısından tehlikeli olduğu, SALT-1 Anlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi gerektiği yorumlarına neden olmakta idi. Sovyetler ise, ellerindeki kıtalararası balistik füzelerin sayısını SALT-1 Anlaşması'nda belirlenen tavanın altına düşürmeyi kabul etmemiş, böylece görüşmeler uzun süre çıkmaza saplanmıştır.¹⁸

1974 Kasım'ında Ford ve Brejnev'in Vladivostok'ta yaptıkları toplantıda, nükleer silahların ve onları taşıyan araçların sayısının kısıtlanması konusunda anlaşmaya varılmış,¹⁹ 23–24 Kasım 1974 tarihlerindeki zirveden sonra yayınlanan ortak bildiriye, tarafların stratejik saldırı silahlarının daha çok sınırlandırılması sorununu ayrıntılı biçimde görüştükleri ifade edilerek, gerek ABD'nin gerekse Sovyetler Birliği'nin, stratejik saldırı silahlarının sınırlandırılması konusuna verdikleri önem belirtilmiş, bu konudaki uzun süreli bir anlaşmanın ABD ile SSCB arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli bir katkıda bulunacağı, savaş tehlikesini azaltacağı ve dünya barışına destek olacağı kanısına vardıkları ve iki liderin 26 Mayıs 1972'deki geçici anlaşma da dâhil olmak üzere, bundan önceki anlaşmaların taşıdığı değeri belirttikleri, süresi 1985'e kadar uzanacak yeni bir stratejik silahların sınırlandırılması anlaşması imzalama niyetlerini ifade ettikleri, böyle bir yeni anlaşmanın özü üzerindeki karşılıklı görüş alış verişinin sonucu olarak liderlerin, bu anlaşma üzerindeki çalışmaların tamamlanması için 1975 yılında elverişli ortam bulunduğu görüşüne vardıkları açıklanmıştır. Bundan sonraki görüşmelerin dayanacağı temeller olarak da, yeni anlaşmanın, 1977 Ekim'ine kadar yürürlükte kalacak olan 26 Mayıs 1972 tarihli geçici anlaşmanın önemli hükümlerini içine alacağı, yeni anlaşmanın Ekim 1977'den 31 Aralık 1985'e kadar ki süreyi kapsayacağı, eşitlik ve eşit güvenlik ilkesine dayanacak olan anlaşmanın, iki tarafın da önceden varılacak anlaşmayla sayıları önceden kararlaştırılan miktarda stratejik taşıma araçlarına sahip olmalarının kabul edileceği ve iki tarafın da, önceden varılacak anlaşmayla sayıları önceden kararlaştırılacak miktarda kıtalararası güdümlü

¹⁵ "Çok Başlıklı Rus Füzeleri," *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1973, 3; Henry Kissinger, "A New Approach to Arms Control," *Time*, Vol.121, (21.03.1983): 39.

¹⁶ Bernard Gwetzman, "Soviet Missile Test May Chart A New Course For The Arms Talks;Parity In Sight Visits Are Ruled Out An Accepted Disadvantage," *The New York Times*, August 18, 1973, 4.

¹⁷ "ABD Savunma Bakanı: 'Rusya Çok Güçlü Bir Füzeyi Başarı ile Denedi,'" *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1973, 3.

¹⁸ Ergun Balcı, "Çıkmaza Saplanmış İki Görüşme," *Cumhuriyet*, 20 Mart 1976, 10.

¹⁹ "Ford ve Brejnev, Nükleer Silahları Azaltmada Anlaştı," *Milliyet*, 25 Kasım 1974, 1.

mermilere ve çok başlıklı füzelerle donatılmış füzelere sahip olmalarının kabul edileceğini içine alacağı, yeni anlaşmaya, 1985'ten sonraki dönem için stratejik silahların yeniden sınırlandırılması ve bu silahlarda azaltma yapılması sorununun 1980-1981'i geçmeyecek bir tarihte başlamasını sağlayacak bir hüküm konacağı ve belirtilen noktaları içine alacak anlaşmanın hazırlanması için yapılacak görüşmelerin 1975 yılı Ocak ayında Cenevre'de başlayacağı belirtilmiştir.²⁰

Varılan anlaşmaya göre, taraflardan her biri en çok 2.400 adet stratejik nükleer saldırı aracına sahip olabilecek ve bunların en çok 1.320 tanesi MIRV ile donatılabilecekti.²¹ Ford ve Brejnev'in 1975 yılında stratejik silahların sınırlandırılması için on yıl süreli yeni bir SALT anlaşması yapmayı kararlaştırdıkları zirve sonrası ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger yaptığı açıklamada, yeni SALT Anlaşması'nın ana hatlarının Sovyetler Birliği ile ABD'nin ellerinde bulunan nükleer füze sayısının sınırlandırılmasına dayanacağını ifade etmiş, yeni SALT Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Sovyetler Birliği ile Amerika'nın nükleer silahları azaltmak yolunda girişimlere başlayabileceklerini belirtmiştir.²²

Vladivostok'da kararlaştırıldığı üzere yeni SALT için görüşmeler 1975 Şubat'ında Cenevre'de başlamış²³ ancak ilerleyen süreçte taraflar arasında ortaya çıkan çeşitli anlaşmazlıklar nedeniyle görüşmeler 1979 yılına kadar kesintilerle devam etmiştir. Görüşmelerde taraflar arasında stratejik olarak nitelendirilebilecek silahların kapsamı konusunda anlaşmazlık yaşanmış, hangi silahların stratejik olarak değerlendirileceği üzerinde fikir birliği sağlanamamış, Sovyetlerin Backfire uçakları ile ABD'nin Cruise füzelerinin SALT kapsamına alınıp alınmaması konusu görüşmelerde sorun oluşturmuştur. Yine bir başka sorun da füzelerin, MIRV başlıkları ile donanmış olup olmadığının denetlenmesi konusunda yaşanmıştır.²⁴

20 Ocak 1977'de ABD'nin yeni başkanı Jimmy Carter, başkanlık töreninde yaptığı konuşmada nükleer silahların sınırlandırılması konusunda çaba harcamakta kararlı olduklarını belirtmiştir.²⁵ Carter ilk basın toplantısında ABD ve SSCB'nin nükleer silahlar bakımından hemen hemen eşit güçte olduğunu belirtmiş, Sovyetler Birliği'nin daha fazla taşıma gücüne sahip, daha büyük ve ağır başlıklı

²⁰ "ABD-Sovyet Ortak Bildirisinde Stratejik Silahlar Konusu," *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1974, 3; "Joint U.S.-Soviet Communique, Signed at Vladivostok," *The Washington Post*, November 24, 1974, (Erişim tarihi 21.10.2012), <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/summit/archive/com1974-3.htm>.

²¹ "The Vladivostok Summit Meeting on Arms Control," (Erişim tarihi 10.10.2012), <http://www.fordlibrarymuseum.gov/library/exhibits/vladivostok/vdayone.asp>.

²² "Vladivostok Zirvesi Dün Sabah Sona Erdi," *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1974, 3.

²³ "SALT Konusunda Yeni Bir Dizi Görüşme Cenevre'de Başladı," *Cumhuriyet*, 04 Şubat 1975, 3.

²⁴ Ergun Balcı, "Çıkmaza Saplanmış İki Görüşme," *Cumhuriyet*, 20 Mart 1976, 10.

²⁵ "Inaugural Address of President Jimmy Carter," January 20, 1977, (Erişim tarihi 12.10.2012), <http://www.jimmycarterlibrary.gov/documents/speeches/inaugadd.phtml>.

füzelere sahip olduğunu, ancak ABD'nin daha çok sayıda ve isabet derecesi fazla füzelerinin olduğunu söylemiş, İkinci Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri konusunda en büyük anlaşmazlığın Amerikan Cruise füzeleri ile Sovyet Backfire uçaklarının sayısı sorunu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Moskova ve Washington'un nükleer silahların azaltılması konusunda en kısa zamanda bir anlaşmaya varması gerektiğini ifade etmiştir.²⁶ 1978 yılının Ekim ayında birçok kez bir araya gelen ABD ve SSCB dışişleri bakanları, süresi 3 Ekim 1977'de dolan ancak iki ülke arasında varılan anlaşmayla gayri resmi olarak uzatılan SALT Anlaşması'nın yerine yeni bir SALT anlaşması sağlanmasına çalışmışlardır. Ancak, gerçekleştirilen görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır.²⁷

1979 yılının Haziran ayına gelindiğinde ise, SALT-2 Anlaşması konusunda uzun süren çalışma ve görüşmeler bir sonuca varmış, 18 Haziran 1979 tarihinde Viyana'da Carter ve Brejnev tarafından stratejik silahların sınırlandırılmasını öngören SALT-2 anlaşması imzalanmıştır.²⁸ Brejnev ve Carter tarafından imzalanan SALT-2 Anlaşmasına göre, iki ülkenin ellerindeki kıtalararası nükleer füzelerin sayısı 2.250 ile sınırlandırılmakta ve böylece SALT-1'de kabul edilmiş olan 2.400 sayısı azaltılmaktadır. Diğer yandan, hedefe serbestçe yönelebilen birden çok savaş başlığı taşıyan balistik füzelerin sayısı da SALT-2 anlaşmasında 1.200 olarak sınırlandırılmıştır. Anlaşma'ya ek olarak imzalanan protokolde ise hareketli füzelerle Cruise füzelerinin yapımları yasaklanırken, havadan yere balistik füzelere izin verilmediği belirtilmiş ve tarafların protokolün geçerli kalacağı 1981 yılı sonuna dek ancak bir yeni kıtalararası füze geliştirebilecekleri kayıt altına alınmıştır. Ancak SSCB'nin Backfire uçağı anlaşma kapsamının dışında bırakılmıştır. Bunda, 16 Haziran 1979'da Brejnev tarafından Carter'a Sovyetler Birliği'nin yılda 30'dan fazla Backfire üretmeyeceği konusunda yazılı şekilde verilen beyanın rol oynadığı belirtilmiştir.²⁹ Carter yönetimince iki süper güç arasındaki baş döndürücü nükleer silah yarışmasını sınırlayacak tek yol olarak gösterilen SALT-2³⁰ ile tüm stratejik nükleer fırlatma sistemlerinin sayısal tavanları azami 2.250 adet, tüm MIRV türlerinin azami sayısı 1.320, MIRV'lı SLBM ve ICBM'lerin azami sayısı 1.200, MIRV'lı ICBM'lerin azami sayısı 820 olarak belirlenmiştir.³¹

²⁶“Carter, Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa'ya Yönelik Nükleer Füze Yapımını Durdurmasını İstedi,” *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1977, 1,9.

²⁷ “Vance ve Gromiko, SALT Görüşmesinde Anlaşmaya Varamadı,” *Milliyet*, 25 Ekim 1978, 3.

²⁸ *Ayin Tarihi*, (Erişim tarihi 12.10.2012), <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1979&a=6> ; “Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms (SALT II),” (Erişim tarihi 12.10.2012), <http://www.state.gov/t/isn/5195.htm>.

²⁹ “Documents Accompanying The SALT II Treaty,” *Congressional Digest* Vol.58, Issue 8/9 (August-September 1979), 200–201.

³⁰ Carter Jimmy, “SALT II: Report to Congress,” *Vital Speeches of the Day* Vol.45, Issue 18, (01.07.1979), 547.

³¹ “The Strategic Arms Limitation Treaty,” *Congressional Digest* Vol.58, Issue 8/9, (August-September 1979), 197.

Kapsamına girmeyen pek çok nükleer silah bulunan SALT-2Anlaşması'nın amacı ABD ve SSCB arasındaki nükleer dengeyi korumak, böylece bir tarafın diğerine kabul edemeyeceği ölçüde zararlar verebilecek bir saldırıda bulunmasını önlemektir. SALT-2ile ilk kez yaşanmış bazı nükleer silahların yok edilmesi ve teknolojik sınırlamaların konulması kabul edilmiştir. Tarafların sahip olabileceği nükleer silahlara bir sınırlama getirilmiş, sahip oldukları nükleer başlıkların sayısının denetlenmesi ve saptanması çok zor olduğundan anlaşma ile her iki tarafın sahip olabilecekleri gönderme araçları sınırlandırılmaya çalışılmıştır.³²

SALT-2Anlaşması ABD Senatosu tarafından onaylanmadığından yürürlüğe girememiştir. SALT-2Anlaşması kapsamında stratejik nükleer silahlara getirilen sınırlamalarla ABD'nin stratejik üstünlüğünü Sovyetler Birliği'ne kaptırdığı yönünde Amerikan kamuoyunda eleştiriler yükselmiştir.³³ ABD Senatosu'nda SALT-2'ye ilişkin görüşmeler sürerken, Aralık 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaliyle ikili ilişkilerde ciddi bir soğuma yaşanmıştır. Carter, Afganistan'ın işgalini sert bir şekilde eleştirmiş, dünya barışına büyük bir tehdit olarak nitelendirmiştir.³⁴ ABD tarafından Sovyetler Birliği'ne karşı bazı önlemler alınacağı belirtilmiştir. ABD, SALT-2Anlaşması'nın onayını ertelemekle bu yöndeki adımlardan birini atmıştır. Carter, SALT-2 görüşmelerine Senato'da ara verilmesini ve SALT-2'nin onaylanmasının ertelenmesini istemiştir.³⁵

SALT II Anlaşması'nın ABD Senatosu tarafından neden onaylanmadığına ilişkin olarak yapılan değerlendirmeler, Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgalinin Senato'daki sürece son noktayı koyduğunu belirtmektedirler. Jerald A. Combs, Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgalinin Amerikan kamuoyunda yarattığı öfkenin Anlaşma'nın onaylanması girişimini sona erdirdiğini belirtirken,³⁶ Avis Bohlen, silahların denetimi için taraflar arasında daha sıkı bir ilişki desteğinin olması gerektiğine vurgu yapmakta, 1979'da ise bunun var olmadığını belirtmektedir. Bohlen'e göre, Sovyetler'in Üçüncü Dünya'daki eylemleri, Sovyet stratejisini desteklemeleri ve askeri gücü takviye etmeleri, bu eylemlerin ABD muhafazakârlarınca ülkenin ulusal güvenliğine tehdit olduğunun ileri sürülmesiyle birleşmesi SALT II'nin onaylanmaması için yeterliydi.³⁷ Allan S.Krass da, benzer şekilde Aralık 1979'da Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgalinin Sovyetlere du-

³² Gönübol Mehmet, "Avrupa'da Yeni Nükleer Çekişme," *Milliyet*, 21 Aralık 1979, 2.

³³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Cilt 1-2: 1914- 1995, 11. Baskı, (Ankara: Alkım Yayınevi), 647.

³⁴ *American Foreign Policy: Basic Documents, 1977-1980*, (Washington: Department of State, 1983), 53-57.

³⁵ "Afganistan Sorunu Güvenlik Konseyi'nde," *Milliyet*, 05 Ocak 1980, 3; *American Foreign Policy: Basic Documents, 1977-1980*, (Washington: Department of State, 1983), 812-814.

³⁶ Jerald A. Combs, *The History of American Foreign Policy* (New York: Newbery Award Records, Inc., 1986), 486.

³⁷ Avis Bohlen, "The Rise and Fall of Arms Control," *Survival* Vol. 45, No. 3, (Autumn 2003), 16.

yulan güvensizliği artırdığını, silahların denetimi konusunda var olan muhafazakâr eleştirilerin güçlenmesine neden olduğunu, eleştirilerin odak noktasında da SALT II Anlaşması'nın yer aldığını belirtmiştir.³⁸ Öyle ki, SALT II Anlaşması konusunda Amerikan Senatosu'ndaki görüşler arasında anlaşmayı destekleyenler olduğu gibi SALT II ile stratejik dengenin bozulduğu, askeri avantajın kaybedildiği gibi eleştirilerle anlaşmanın karşısında olanlar da bulunmaktaydı.³⁹

Joseph Nye da SALT rejiminin uygulanmasına ilişkin beklentilerin adım adım erozyona uğradığını, en azından bunun Amerikan siyasi elitleri açısından böyle olduğunu belirtmekte ve bu aşınmanın bir dizi nedeni olduğunu ileri sürmektedir. Nye'a göre ilk olarak, tarafların Üçüncü Dünya'daki politik rekabetleri ile SALT rejimini ayırmaktaki yeteneksizlikleri SALT'ı erozyona uğratmıştır. Nye, Sovyetlerin Üçüncü Dünya'daki hareketlerinin SALT'ı zayıflatmış ve de Afganistan işgalinin Anlaşma'nın onaylanmasını imkânsız kıldığını belirtmektedir. SALT'ı erozyona uğratan bir diğer neden olarak ise Nye, ABD-Sovyet ilişkilerinin kötüye gitmesini, kontrol ve denetim konularının tartışılmasındaki çatışmacı üslubu göstermektedir. Nye'a göre, nihayetinde SALT rejimi erozyona uğramıştır. Çünkü 1970'lerin başındaki yapıyı yansıtan temel unsurlar, denklik, karşılıklı saldırıya açık olma ve savunma/saldırı ilişkileri, teknoloji ve uluslararası politikada yaşanan değişikliklerle sorgulanmaya başlanmıştır.⁴⁰

İzleyen süreçte taraflar, silahların kontrolü konusunda sınırlı bir iletişim içinde olmuşlar, bu durum, SALT yerine 29 Haziran 1982 tarihinde Cenevre'de başlatılan START (Stratejik Silahların Azaltılması) görüşmelerine kadar bu şekilde devam etmiştir. ABD Senatosu'ndan kabul görmeyen SALT-2 Anlaşması'nın yerine taraflar arasında görüşmeler yoluyla sağlanacak yeni bir anlaşma hususunda 1981 yılının ortalarından itibaren başta ABD'nin yeni başkanı Reagan olmak üzere ABD'li yetkililer açıklamalarda bulunmuşlardır.⁴¹

1981 yılı Eylül ayının sonlarında ABD ve SSCB dışişleri bakanları ana konusunu stratejik silahları azaltmanın oluşturduğu görüşmelerde bulunmuş, taraflar, görüşmeler sonucunda sağlanan diyalogun devam edeceğini ve 1982 yılının ilk aylarında

³⁸ Allan S. Krass, "The People, The Dept, And Mikhail," *Bulletin of the Atomic Scientists* Vol.47, Issue 9, (Nov.1991), 14.

³⁹ David C. Jones, "SALT II: The Opinion of the Joint Chiefs of Staff," *Vital Speeches of the Day* Vol.45, Issue 21, (August 15, 1979), 652-655; "An Interview with Brzezinski the Afghanistan Action: 'It is a Watershed Event,'" *Time* Vol.115, Issue 2, (January 14, 1980), 18-19; "Preview of the SALT Debate 'Killer Amendments' Ahead?," *Time* Vol.113, Issue 25 (June 18, 1979), 18.

⁴⁰ Joseph S. Nye Jr., "Nuclear Learning and U.S.-Soviet Security Regimes," *International Organization* Vol.41, Issue 3, (Summer 87), 395-396.

⁴¹ *Keesing's Contemporary Archives*, Vol.XXIX, (February 1983), 31977-31978, Strobe Talbott, Laurance I. Barrett, "Time to START, Says Reagan," *Time* Vol.119, Issue 20, (May 17, 1982), 43-45.

yeniden görüşmeyi kararlaştırdıklarını açıklamıştır.⁴² 1981 Kasım'ında ise Reagan, Dışişleri Bakanı Haig'e, stratejik silahlar konusunda ABD-Sovyet müzakerelerini gelecek yıl başlatmaları konusunda talimat verdiğini açıklamış, Brejnev'e Avrupa'da ve dünyada nükleer ve klasik silahların büyük ölçüde azaltılması konusunda çağrıda bulunmuştur.⁴³ Bu çağrıyı takip eden günlerde silahsızlanma konusunda taraflar arasında karşılıklı öneriler sunulmuş, tarafların ılımlı yaklaşımları sonucunda 30 Kasım 1981'de Cenevre'de, Avrupa'daki Batı ve Doğu Bloku'na ait orta menzilli füzeler arasında bir denge sağlamayı amaçlayan INF görüşmeleri başlamıştır. İzleyen günlerde Brejnev, Cenevre'de başlayan görüşmelerden ayrı olarak Sovyetler Birliği'nin stratejik silahların sınırlandırılması ve azaltılması konulu SALT görüşmelerine de başlamaya hazır olduğunu belirtmiştir.⁴⁴ ABD dışişleri bakanlığı sözcüsü tarafından yapılan açıklamada ise ABD ile Sovyetler arasında SALT görüşmelerinin başlayabilmesinin tamamen Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerin içinde bulunduğu ortama bağlı olduğu ifade edilmiştir.⁴⁵ Nisan 1982'de ise, ABD Savunma Bakanı Weinberger, bir nükleer savaşta herkesin kayba uğrayacağını belirterek, Başkan Reagan'ın yakın gelecekte Sovyetler Birliği'ni stratejik silahların azaltılması görüşmelerine çağıracağını bildirmiştir.⁴⁶

2. START SÜRECİ

Süper güçler, 1982 Haziranı'nda Carter yönetimi döneminde iki ülke arasında imzalanan ancak ABD Kongresi'nden geçmeyen SALT-2 Anlaşması'nın yerine geçecek olan Stratejik Silahların Azaltılması (START) görüşmelerine Cenevre'de başlamıştır.⁴⁷ Görüşmelere başlanırken Reagan, ABD ve Sovyetler Birliği'nin uzun menzilli nükleer silahlarını üçte bir oranında azaltmasını önermiş, Brejnev ise tüm nükleer silahların üretimi ve kullanılmasını dondurmak yolunda bir çağrı yapmıştır.⁴⁸

Cenevre'de başlayan START görüşmelerinde tarafların karşılıklı verdikleri önerilerde uzlaşma sağlanamaması nedeniyle görüşmeler kesintili olarak sürmüştür. 1983 yılı boyunca görüşmeler bu şekilde devam etmiş, taraflar Haziran ayında bir araya geldiklerinde uzlaşma sağlamak adına önerilerinde daha esnek olacaklarını belirten Reagan, START görüşmelerindeki önerilerinde değişikliğe gitmiş, nükleer füzele-

⁴² "İkinci Haig-Gromiko Görüşmesinin Sonucu: ABD ile Sovyetler Arasındaki Diyalog Devam Edecek," *Milliyet*, 30 Eylül 1981, 3.

⁴³ "Reagan Sovyetler'e Silahların Azaltılması Çağrısında Bulundu," *Milliyet*, 19 Kasım 1981, 5.

⁴⁴ "Brejnev: '1982'de ABD ile Anlaşma Sağlanabilir,'" *Milliyet*, 23 Aralık 1981, 5.

⁴⁵ "Reagan-Brejnev Doruğu İçin 'Ortamın Elverişli Olmadığı' Açıklandı," *Milliyet*, 27 Ocak 1982, 5.

⁴⁶ "Weinberger, SSCB'yi Stratejik Silahlar Konusunda Görüşmeye Çağırıyor," *Milliyet*, 30 Nisan 1982, 5.

⁴⁷ John Vinocur, "U.S. and Soviet Begin to Discuss Strategic Arms," *The New York Times*, June 30, 1982, A1, (Erişim tarihi 26.01.2013), <http://www.nytimes.com/1982/06/30/world/us-and-soviet-begin-to-discuss-strategic-arms.html>.

⁴⁸ "START Görüşmeleri Dün Cenevre'de Başladı," *Milliyet*, 30 Haziran 1982, 5.

rin rampalarının azaltılmasından çok, nükleer başlık sayısı üzerinde durulması önerisini getirmiş,⁴⁹ ancak Reagan'ın önerileri Sovyet tarafınca kabul görmemiştir.⁵⁰ Ağustos ayında START görüşmelerine 5 Ekim'e kadar ara verildiği açıklanmış,⁵¹ 5 Ekim'de yeniden başlayan görüşmelerde Sovyet tarafı Reagan'ın, karaya yerleştirilmiş nükleer silahlar konusunda Sovyetler Birliği'ne üstünlük sağlayacağı ve silahsızlanma konusunda sürdürülen görüşmeleri olumsuz yönde etkileyeceği gerekçesi ile karşı çıktığı nükleer silahların sayısını karşılıklı olarak dondurma önerisini tekrarlamıştır.⁵² Reagan ise, Sovyetler Birliği'ne, tarafların her yıl stratejik nükleer başlıkların yüzde beşini imha etmesi yolunda bir öneride bulunmuş, ayrıca uzun menzilli bombardıman uçakları ile havada ateşlenen Cruise füzelerinin de sayılarını görüşmelere dahil edebileceğini Sovyet heyetine bildirmiştir.⁵³ Görüşmeler sürerken Reagan, START konusunda ABD ve Sovyetler Birliği'nin karşılıklı olarak güç indiriminde bulunması gerektiğini kaydetmiş, ancak bu önerilerde Sovyet yetkililerce kabul görmemiştir.⁵⁴

30 Kasım'da uzun menzilli füzeler ile bombardıman uçaklarının sayısının azaltılmasını görüşmek için bir araya gelen heyetlerin görüşmesi de bir sonuç vermemiş,⁵⁵ 8 Aralık'ta ise, START görüşmeleri, Sovyet heyetinin herhangi bir açıklama yapmadan toplantıdan ayrılması ile yeni bir başlangıç tarihi saptanmadan tatil edilmiştir.⁵⁶ Reagan, START görüşmelerine Sovyetler Birliği tarafından ara verilmesinin görüşmelerden ayrılmak olmadığını belirterek, Sovyetler Birliği'nin yeniden görüşme masasına oturacağı konusunda umutlu olduğunu söylemiştir. Diğer yandan Sovyetler Birliği'nin resmi haber ajansı TASS tarafından, Sovyetler Birliği'nin, Batı Avrupa'ya Amerikan yapısı füzelerin yerleştirilmesine başlanmasından sonra dünya stratejik durumunun yeniden gözden geçirmesine gereksinim duyduğu belirtilmiştir.⁵⁷ Böylece, Sovyetler Birliği'nin ABD'nin Avrupa'ya Cruise ve Pershing füzelerini yerleştirmeye başlaması üzerine görüşme masasını terk etmesi ile START görüşmelerine ara verilmiştir.

1984 Kasım'ında ABD ve SSCB Dışişleri Bakanlarının silahsızlanma konularını

⁴⁹ "Reagan Füze Rampaları Yerine Nükleer Başlık Sayısının İndirilmesini Önerdi," *Milliyet*, 09 Haziran 1983, 5.

⁵⁰ "Sovyetler Reagan'ın Önerilerini "Kabul Edilemez" Olarak Nitelendirdi," *Milliyet*, 12 Haziran 1983, 5.

⁵¹ "START Görüşmelerine 5 Ekim'e Kadar Ara Verildi," *Milliyet*, 03 Ağustos 1983, 5.

⁵² "START Görüşmeleri Cenevre'de Yeniden Başladı," *Cumhuriyet*, 06 Ekim 1983, 3.

⁵³ "Cenevre'de START Görüşmeleri Bugün Başlıyor," *Milliyet*, 06 Ekim 1983, 5.

⁵⁴ Burt Richard R., "Avrupa ve Füzeler Sorunu," *Milliyet*, 28 Ekim 1983, 2.

⁵⁵ "Cenevre'de Görüşmelerden Biri Kesilirken, Diğeri Sürüyor," *Milliyet*, 30 Kasım 1983, 5.

⁵⁶ "Soviets Break off Strategic Arms Talks," *United Press International Times Daily*, December 8, 1983, 5D.

⁵⁷ "İki Süper Güç START Görüşmelerine Ara Verilmesini Değerlendirdi," *Milliyet*, 10 Aralık 1983, 5.

görüşmek üzere Ocak 1985’de Cenevre’de bir araya gelecekleri bildirilmiş,⁵⁸ 13 aydır kesik olan silahsızlanma görüşmelerini yeniden başlatmak amacıyla ABD ve Sovyet Dışişleri Bakanları 7–8 Ocak tarihlerinde Cenevre’de bir araya gelmiştir.⁵⁹ Görüşmeler sonucunda, silahsızlanma diyalogunun yeniden başlatılması konusunda anlaşmaya varılırken, yapılan ortak açıklamada, iki süper güç arasında başlayacak olan görüşmelerde uzun ve orta menzilli füzeler ve uzay silahlarının ele alınacağı, iki ülkenin üç ayrı görüşme için görüşmeci atayacağı belirtilmiştir. Silahsızlanma görüşmeleri iki ülkenin heyetleri tarafından yürütülecek, her heyet biri uzun menzilli füzeleri, diğeri orta menzilli füzeleri ve üçüncüsü de uzay silahlarını ele alacak olan üç gruba ayrılacaktır. Ortak açıklamada ayrıca görüşmelerin başlayacağı tarihin bir ay içinde saptanacağı duyurulmuştur.⁶⁰ Dışişleri bakanları yaptıkları açıklamalarda yeni silahsızlanma görüşmelerini başlatmaya karar vermekle diyalog yolunda önemli ve olumlu bir adım atıldığını ancak önlerinde aşılması gereken bir dizi çetin sorun bulunduğunu söylemişlerdir.⁶¹

1985 yılının Mart ayında Reagan bir açıklama yaparak, süper güçler arasında bir zirve yapılmasının “tam zamanı” olduğunu belirtmiş,⁶² 22 Mart 1985’de Sovyetler Birliği Politbüro’su Genel Sekreter Mikhail Gorbaçov’un başkanlığında yaptığı ilk toplantıda Batı ile yumuşama ve ilişkileri geliştirme çağrısında bulunmuştur.⁶³ Reagan’ın Gorbaçov’la zirve toplantısı için yaptığı çağrıya Sovyet liderinden olumlu yanıt gelmesi⁶⁴ sonrası toplantının 19–20 Kasım tarihleri arasında yapılması kararlaştırılmış, 3 Ekim 1985 tarihinde ise Gorbaçov, Ronald Reagan’a nükleer saldırı silahlarının karşılıklı olarak yüzde 50 oranında azaltılması için ayrıntılı bir plan sunduklarını, buna karşılık uzayda kozmik taarruz silahları yarışının önlenmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶⁵ Reagan’ın Stratejik Savunma Girişimi ya da yaygın kullanımıyla Yıldız Savaşları projesinden vazgeçilmesi koşuluyla nükleer stratejik silahların yüzde 50 oranında indirimini öngören bu önerinin, Stratejik Savunma Girişimi’ne (SDI) dair kısmı Reagan’ın projeden vazgeçmeyeceklerine ilişkin yapılan açıklamasıyla geri çevrilmiştir.⁶⁶

⁵⁸ “Silahsızlanma Görüşmeleri Yeniden Başlıyor,” *Milliyet*, 23 Kasım 1984, 5.

⁵⁹ Leslie H. Gelb, “U.S.-Soviet parley on Arms Control Begins in Geneva,” *The New York Times*, January 8, 1985, Section A, 1, (Erişim tarihi 22.01.2013), <http://www.nytimes.com/1985/01/08/world/us-soviet-parley-on-arms-control-begins-in-geneva.html>.

⁶⁰ Text of US-Soviet Communique,” *Associated Press*, January 8, 1985, (Erişim tarihi 24.01.2013), <http://www.apnewsarchive.com/1985/Text-of-US-Soviet-Communique/id1e547541f8b2a5e4c8d525b4c5df7dc0>.

⁶¹ “Shultz’la Gromiko’nun Cenevre Anlaşmasına Yaklaşımı: İhtiyatlı İyimserlik,” *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1985, 3.

⁶² Jack Nelson, “It’s ‘High Time’ for a Summit:Reagan:Want Jeopardize Geneva Talks with New Strategic Arms, President Says,” *Los Angeles Times*, March 22, 1985, (Erişim tarihi 24.01.2013), http://articles.latimes.com/1985-03-22/news/mn-29734_1_strategic-arms.

⁶³ “Sovyetler’den ABD’ye Detant Çağrısı,” *Cumhuriyet*, 27 Mart 1985, 3.

⁶⁴ “Reagan-Gorbaçov Zirvesi Ufukta,” *Cumhuriyet*, 03 Nisan 1985, 3.

⁶⁵ “Gorbaçov ‘Yüzde Elli İndirim’ Dedi,” *Cumhuriyet*, 04 Ekim 1985, 3.

⁶⁶ “Gorbaçov’un Temel Önerileri,” *Cumhuriyet*, 06 Ekim 1985, 3.

Gorbaçov'un planında ABD ile Sovyetler Birliği'nin birbirlerinin topraklarına ulaşabilecek nükleer silahlarında karşılıklı olarak yüzde 50 indirim yapmaları öngörülmüştür. Planda ABD ve Sovyetler Birliği'nin stratejik (uzun menzilli) füzeleri ile Avrupa'daki orta menzilli Cruise ve Pershing-2 füzelerinde yüzde 50 indirim yapılması öngörülürken, Avrupa'daki orta menzilli Sovyet SS-20 füzeleri, Gorbaçov'un Avrupa'daki Cruise ve Pershing-2'lerin Moskova'yı vurabileceği ancak SS-20'lerin Washington'u vuramayacakları yönündeki gerekçesi nedeniyle indirime dahil edilmemiştir. ABD tarafından ise Gorbaçov'un SS-20 füzelerini indirime dahil etmeyen önerisinin Sovyetler Birliği'ne avantaj sağlayacağı belirtilmiştir.⁶⁷ Ekim ayının sonunda Reagan tarafından yapılan açıklamada Sovyet önerisinin bir anlaşma için son derece olumlu noktalar içerdiği ifade edilerek, bu noktalar üzerinde yeni Amerikan teklifinin hazırlanıldığı, bu teklifin saldırı silahlarında büyük oranda indirim ve savunma sistemlerinde araştırmayı içerdiği belirtilmiştir.⁶⁸

ABD ve Sovyetler Birliği liderleri Reagan ve Gorbaçov, 19–21 Kasım 1985'de Cenevre'de bir araya gelmişler, ancak gerçekleştirilen zirve görüşmesinde silahsızlanma konusunda somut bir anlaşmaya varamamıştır. Buna karşılık, tarafların aralarındaki diyalogu sürdürmeleri, 1986 yılının Haziran ayında SSCB lideri Gorbaçov'un ABD'yi ziyaret etmesi, 1987 yılında da Reagan'ın Moskova'ya gitmesi kararlaştırılmıştır. Görüşme sonunda yapılan ortak açıklamanın başında, ABD ve SSCB arasında birçok kritik konuda görüş ayrılıkları sürmesine rağmen, tarafların nükleer silahların denetimini öngören görüşmelerin hızlandırılmasını kararlaştırdıkları belirtilmiş, taraflar nükleer bir savaşın asla kazanılamayacağı ve zaten nükleer bir savaşın gerçekleşmemesi gerektiğinin bilincinde olduklarını belirterek, birbirleriyle nükleer ya da konvansiyonel bir savaşa girmeyi önlemenin gerekliliğini belirtmiş, ayrıca askeri üstünlük peşinde koşmayacaklarını vurgulamıştır. ABD ve SSCB liderlerinin onayladığı ortak açıklamanın nükleer silahlar ve uzayın silahlanmasıyla ilgili bölümünde, silahlanma yarışını uzayda önlmek, yeryüzünde ise tamamen durdurmak, nükleer silahları sınırlamak ve stratejik istikrarı sağlamak için 8 Ocak 1985'te iki ülke arasında varılan anlaşma gereği başlatılan silahsızlanma görüşmelerini hızlandırmayı kararlaştırdıkları belirtilmiştir.⁶⁹

1986 yılı Eylül ayma gelindiğinde taraflar arasında silahsızlanmaya ilişkin 1983 yılında kesilen, 1985 yılı Ocak ayındaki Shultz-Gromiko görüşmesi ile yeniden başlayan ve üç bölüm halinde sürdürülmesi kararlaştırılan, stratejik nükleer silahlar (START görüşmeleri), orta menzilli nükleer silahlar (INF görüşmeleri) ve uzay

⁶⁷ "Gorbaçov'un Nükleer Önerisi," *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1985, 3.

⁶⁸ "Süperler Arasında Diyaloga İlk Adım," *Milliyet*, 01 Kasım 1985, 5.

⁶⁹ "Joint Soviet-United States Statement on the Summit Meeting in Geneva," November 21, 1985, (Erişim tarihi 16.01.2013), <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1985/112185a.htm>.

silahları konusundaki görüşmelerin altıncı serisi 18 Eylül’de başlamıştır. Gelineen noktada, START görüşmelerinde, nükleer başlık sayısının karşılıklı olarak yüzde 30 oranında azaltılması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Ancak iki taraf da karşı tarafın elinde daha çok bulundurduğu silahın sınırlandırılmasından yana bir tavır sergilemiş, hangi tür silahların sınırlamaya dahil edileceği taraflar arasında anlaşmazlık konusunu oluşturmuştur.⁷⁰

Silahsızlanma konusuna ilişkin görüşmeler sürdürülürken, 1986 Ekim’inde Reagan ve Gorbaçov bu kez Reykjavik’te buluşmuştur. Cenevre’de yaptıkları görüşmeden sonra ikinci kez bir araya gelen iki lider arasında Reykjavik’te gerçekleştirilen görüşmelerde, iki ülkeyi ilgilendiren konularda Yıldız Savaşları projesi üzerindeki tartışmalar nedeniyle bir anlaşmaya varılamamıştır.⁷¹ Ancak, Reykjavik görüşmesi anlaşmazlıkla sonuçlanmadan önce iki lider silahsızlanma konusunda varılacak anlaşmalarda kullanılacak ifadeleri belirlemişlerdir. Stratejik silahlar konusunda her iki tarafın da gelecek beş yıl içinde uzun menzilli silahları yüzde 50 oranında azaltarak, bin 500 silaha indirmeleri, bu silahlara bombardıman uçakları, füzeler ve toplam 6.000 başlık taşıyabilecek denizaltıların da dahil edilmesi, sürenin dolmasından sonra uzun menzilli silahların tümünden kaldırılması öngörülmüştür.⁷² Öyle ki, Yıldız Savaşları projesi konusundaki anlaşmazlık öncesinde, görüşmeler kapsamında iki ülke, stratejik balistik füzelerde hem fırlatıcı sayısı hem de nükleer başlık sayılarını kapsayan yüzde 50’lik indirime gidilmesi konusunda görüş birliğine varmışlardır.⁷³ Barışı korumak ve bir savaş olasılığını önlemek konusunda hemfikir olan ABD ve Sovyetler Birliği görüşmelerden bir sonuç alamamış olsa da Reykjavik’te birbirlerinin tezlerine oldukça yakınlaşmış, zirve sonrasında süren temaslar, taraflara Washington ve Moskova Zirveleri’nin yolunu açmıştır.

1987 yılındaki Washington Zirvesi’nin ilk günü görüşmeler başlamadan önce Gorbaçov, iki ülke arasında daha iyi ilişkiler kurulmasını istediklerini söyleyerek, Washington’a Reagan ile orta menzilli nükleer füzelerin sınırlandırılmasını öngören INF Anlaşması’nı imzalamak ve öteki uluslararası sorunları görüşmek için geldiğini vurgulamış, görüşmelerin odak noktasını stratejik silahların sınırlandırılması konusunun oluşturacağını bildirmiştir.⁷⁴

⁷⁰ “Batılı Uzmanlar Sonuçtan Memnun,” *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1986, 16; “Despite Tensions, U.S., Soviets Resume Talks on Nuclear Arms,” *Los Angeles Times*, September 19, 1986, (Erişim tarihi 16.01.2013), http://articles.latimes.com/1986-09-19/news/mn-10913_1_nuclear-arms.

⁷¹ Lou Cannon, “Reagan-Gorbachev Summit Talks Collapse as Deadlock on SDI Wipes Out Other Gains,” *Washington Post*, October 13, 1986, A01, (Erişim tarihi 22.01.2013), <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/summit/archive/oct86.htm>; “1986: Reykjavik Summit Ends in Failure,” (Erişim tarihi 24.01.2013), http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/october/12/newsid_3732000/3732902.stm.

⁷² “Reykjavik’te Anlaşma Noktaları,” *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1986, 3.

⁷³ “Sonuç: Hayal Kırıklığı,” *Milliyet*, 14 Ekim 1986, 5; *American Foreign Policy Current Documents 1986* (Washington: Department of State, 1987), 76–99.

⁷⁴ “Beklenen Gün,” *Milliyet*, 08 Aralık 1987, 4.

Reagan ve Gorbaçov, Zirve'nin ilk gününde, orta ve daha kısa menzilli füzelerin tamamen yok edilmesini öngören INF Antlaşması'nı imzalamışlardır.⁷⁵ Anlaşma kapsamında ABD ve Sovyetler Birliği'nin sökerek imha edeceği orta menzilli füzeler her ne kadar tarafların sahip olduğu toplam nükleer silahların çok az bir bölümünü oluşturuyor olsa da⁷⁶ INF Antlaşması'nın imzası esas olarak gelecekteki olası silahsızlanma anlaşmaları için bir örnek oluşturması adına önem taşıdığı söylenebilir.

Washington görüşmelerinde ele alınan bir diğer konu da stratejik (uzun menzilli) silahların yüzde 50 oranında indirimidir. Gorbaçov, görüşmelerin daha en başında INF Antlaşması'nın imzalanmasından çok daha fazlasını istediklerini, dileklerinin stratejik silahların yarı yarıya azaltılması olduğunu söylemiştir.⁷⁷ Washington görüşmelerinde liderler silahsızlanma ve uzun menzilli stratejik silahlarda yapılacak indirimler konusunu da geniş olarak ele almışlar, orta menzilli füzelerden sonra stratejik silahlarda da yapılacak büyük oranda indirimler için çalışma grupları kurulmuştur. Çalışma grupları, stratejik silahlarda yapılacak indirim antlaşmasını Reagan ile Gorbaçov'un 1988 Haziran'ında gerçekleştirecekleri Moskova Zirvesi'ne imzaya hazır hale getirmeleri planlanmıştır.⁷⁸ Zirve sonrasındaki ortak bildiride iki liderin görüşmecilerine stratejik silahların indirimi konusunda "en kısa sürede" bir antlaşma metni hazırlanması için talimat verme konusunda görüş birliğine varıldığı vurgulanmış, "her iki ülkenin, stratejik silahlarını yüzde 50 oranında indirmek istediklerine" de yer verilmiştir.⁷⁹

1988 yılı Ocak ayında Reagan ve Gorbaçov, karşılıklı yeni yıl mesajlarında, 1988'in ilk altı ayında kıtalararası füzelerin indirimi anlaşması imzalamak konusunda dileklerini dile getirmiştir.⁸⁰ 29 Mayıs–2 Haziran 1988'de Reagan ile Gorbaçov arasında Moskova Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirve'de, ABD ve Sovyet Birliği liderleri nükleer bir savaşın kazanılamayacağı, asla savaşılmaması gerektiği, nükleer ya da konvansiyonel düzeyde ABD ile Sovyetler Birliği arasında çıkabilecek herhangi bir savaşın önlenmesi konusundaki ortak söylemlerini yinelemiştir. Toplantıda INF Antlaşması'nın onay belgeleri teati edilmiş, uzun

⁷⁵ *Historic Documents of 1987* (Washington: Congressional Quarterly Inc., 1988), 995.

⁷⁶ "Yüzyılın Antlaşması İmzalandı," *Cumhuriyet*, 09 Aralık 1987, 11; *CQ Almanac 1987* (Washington D.C.:Congressional Quarterly Inc.,1987), 174-177.

⁷⁷ "Neler Söylediler," *Milliyet*, 09 Aralık 1987, 4.

⁷⁸ "Merhaba Barış," *Milliyet*, 10 Aralık 1987, 4.

⁷⁹ *Keesing's Record of World Events 1988*, Vol.XXXIV (March 1988), 35804–35805; Dan Oberdorfer, Lou Cannon, "Summit Declared a 'Success,'" *The Washington Post*, December 11, 1987, A01, (Erişim tarihi 26.01.2013), <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/summit/archive/dec87.htm>.

⁸⁰ "Yeni Yılda Yeni Anlaşma," *Cumhuriyet*, 02 Ocak 1988, 3; James Gerstenzag, "U.S. Soviets Trade 1988 TV Greetings: Messages From Reagan, Gorbachev Reflect Improved Superpower Ties," *Los Angeles Times*, January 02, 1988, (Erişim tarihi 25.01.2013), http://articles.latimes.com/1988-01-02/news/mn-34290_1_soviet-union.

menzilli stratejik füzeler konusunda ise herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır.⁸¹ Zirve sonrası yayınlanan ortak bildiriye, stratejik silahlar konusundaki görüşmelerin “uzlaşma zeminini kayda değer oranda genişlettiği” ifade edilmiş, Reagan ve Gorbaçov’un, START konusunda şimdiye kadar kaydedilen ilerlemelerin anlaşma yolunda temel oluşturacağına inandıkları ve bu alanda çaba harcamaya kararlı oldukları kaydedilmiştir.⁸²

Liderlerin Zirve sonrası düzenledikleri basın toplantılarında Gorbaçov, Reagan ile birlikte, stratejik nükleer silahların azaltılmasına ilişkin bir anlaşmaya doğru “adım adım ilerlediklerini” söylemiş, stratejik silahların yüzde 50 azaltılmasına ilişkin anlaşmanın önündeki en büyük engellerin, Reagan’ın “Yıldız Savaşları” (SDI) projesi ile denizaltıdan atılan Cruise füzelerinin sınırlandırılması sorununun olduğunu belirtmiştir.⁸³ Reagan da basın toplantısında, Gorbaçov’la yaptığı görüşmelerde stratejik silahlarda indirim anlaşmasına doğru önemli gelişmeler sağlandığını belirtmiştir.⁸⁴ Zirve sonrasında ABD Dışişleri Bakanı Shultz da, kıtalararası nükleer füzelerin yüzde 50 azaltılmasına ilişkin START Anlaşması’nın Kasım ayının sonuna kadar imzalanması için bütün çabaların gösterileceğini belirtmiştir.⁸⁵ Washington’a dönüşünde Reagan, sonuçtan son derece memnun olduklarını belirtmiş, “...Orta menzilli füze antlaşmasını yürürlüğe soktuk. Ayrıca tarihsel bakımdan belki daha da önemli olan stratejik nükleer silahların %50 azaltılması konusunda ilerleme kaydettik” demiş, stratejik nükleer füzelerin %50 oranında azaltılmasına ilişkin bir anlaşmanın “artık yakın” olduğunu söylemiştir.⁸⁶

Moskova’da Reagan ve Gorbaçov arasında gerçekleştirilen zirve, tarafların ılımlı tutumlarıyla sona ermiş, iki güç arasında sağlanan diyalog ve yumuşama ortamının ileriye yönelik olarak da devam edeceğinin işaretlerini vermiştir.

1989 Ocak ayından itibaren George H. W. Bush ABD başkanı olurken, Reagan ve Gorbaçov arasında başlayan görüşmeler süreci ABD’deki başkan değişiminden etkilenmemiş, görüşmeler Bush ve Gorbaçov arasında da devam etmiştir.

⁸¹ *Historic Documents of 1988*, (Washington: Congressional Quarterly Inc., 1989), 367-371.

⁸² “Moscow Summit; Joint Document: ‘Realistic Approach’ to Reducing Nuclear Risk”, *The New York Times*, June 02, 1988, (Erişim tarihi 15.01.2013), <http://www.nytimes.com/1988/06/02/world/moscow-summit-joint-document-realistic-approach-to-reducing-nuclear-risk.html?pagewanted=all&src=pm>.

⁸³ “Zirvede Mutlu Son,” *Cumhuriyet*, 02 Haziran 1988, 1,8.

⁸⁴ “İlişkilerimiz Bugün Çok Farklı,” *Milliyet*, 02 Haziran 1988, 4.

⁸⁵ “Duygulu Veda,” *Cumhuriyet*, 03 Haziran 1988, 1,13.

⁸⁶ “Reagan İyimser Konuştu: Stratejik Füze Antlaşması Yakın,” *Cumhuriyet*, 05 Haziran 1988, 3; George de Lama, “Reagan Says He Sensed ‘New Hope in USSR,’” *Chicago Tribune*, June 07, 1988, (Erişim tarihi 29.01.2013), http://articles.chicagotribune.com/1988-06-07/news/8801050468_1_world-gas-conference-highest-privileges-soviet-human-rights-practices.

Bush ve Gorbaçov 2–3 Aralık 1989 tarihlerinde Malta’da ilk kez bir araya gelmiş, görüşme sonunda Gorbaçov, Soğuk Savaş’ın kesin olarak sona erdiğini, Soğuk Savaş’a ait, silahlanma yarışının, karşılıklı güvensizliğin, psikolojik ve ideolojik mücadelenin ve buna benzer birçok şeyin geçmişte kaldığını, Sovyetler Birliği’nin asla ABD ile bir savaşa girmeyeceğini ve “kalıcı barış çağı”nın başladığını söylemiştir.⁸⁷ Ayrıca, zirvede uzun menzilli nükleer silahlarda yüzde 50 oranında azaltma yapılması anlaşması için bir takvim belirlenmediğini, ancak Haziran ayında ABD’de yapılacak zirveden önce bir uzlaşma sağlanacağı ümidinde olduğunu belirtmiştir.⁸⁸

1990 yılı Mayıs ayında Moskova’da temaslarda bulunan ABD Dışişleri Bakanı James Baker, düzenlediği basın toplantısında stratejik silahlar konusundaki anlaşmazlıkları giderdiklerini, iki süper gücün Cruise füzeleri ile ilgili anlaşmaya vardıklarını açıklamış, bu konunun stratejik nükleer silahların yarı yarıya azaltılmasıyla ilgili START Anlaşması’na başlıca engel teşkil ettiğini hatırlatarak, anlaşmanın Washington Zirvesi için umut verdiğini söylemiştir.⁸⁹

1990 Haziran’ında gerçekleştirilen Washington Zirvesi’nde taraflar arasındaki görüşmelerde, uzun menzilli nükleer silahları yüzde 30 oranında azaltma yolundaki engeller yılsonunda START Anlaşması’nın imzalanmasıyla sonuçlanması beklenen bir ilke anlaşmasıyla kaldırılmıştır.⁹⁰

ABD ve SSCB Dışişleri Bakanları Baker ve Bessmertnik stratejik kıtalararası nükleer füze sayısının azaltılması konusunda, iki ülke arasındaki son engelleri ortadan kaldırmak için 7 Haziran 1991’de Cenevre’de bir araya gelmiş,⁹¹ taraflar, gerçekleşen buluşmada Stratejik Nükleer Silahlarda İndirime Gidilmesi Anlaşması’nı (START) gerçekleştirmek için çabalarını yoğunlaştırmaya karar vermiştir.⁹² 1991

⁸⁷ *Facts On File*, Vol.49, No: 2559 (December 8, 1989), 901.

⁸⁸ “Yeni Bir Çağ Müjdesi,” *Milliyet*, 04 Aralık 1989, 4; David Hoffman, “Bush and Gorbachev Hail New Cooperation,” *The Washington Post*, December 4, 1989, A01, (Erişim tarihi, 15.01.2013), <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/summit/archive/dec89.htm>.

⁸⁹ “Moskova’dan İyi Haber,” *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1990, 1,3; George de Lama ve Vincent J. Schodolski, “Progress on Arms Accord,” *Chicago Tribune*, May 20, 1990, (Erişim tarihi 17.01.2013), http://articles.chicagotribune.com/1990-05-20/news/9002110234_1_chemical-weapons-pact-arms-control-deal-strategic-arms-reduction-treaty.

⁹⁰ Robert C.Toth ve Doyle McManus, “The Washington Summit:News Analysis:START Pact May Fool Critics of Arms Control:Treaty: The Agreements Mark The Beginning of the Critical Task of Dismantling ‘Over Armament’that Accumulated During Four Decades of Confrontation,” *Los Angeles Times*, June 02,1990, (Erişim tarihi 16.01.2013), http://articles.latimes.com/1990-06-02/news/mn-314_1_arms-control.

⁹¹ “START Anlaşması’na Doğru,” *Milliyet*, 08 Haziran 1991, 4.

⁹² Doyle McManus, “Baker, Bessmertnykh to Speed START Treaty:Diplomacy:Pact on Long-Range Weapons Could Clear Way for a Summit This Month. But the Timing is in Doubt,” *Los Angeles Times*, June 08, 1991, (Erişim tarihi 24.01.2013), http://articles.latimes.com/1991-06-08/news/mn-100_1_start-treaty.

Temmuz’unda ABD ve SSCB dışişleri bakanlarının Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması (START) için Washington’da sürdürdükleri yoğun görüşmeler olumlu bir sonuca ulaşmış, iki ülke heyetlerinin vardıkları anlaşmada, füzelerin azaltılması, kaç nükleer başlık taşıyabilecekleri ve tarafların karşılıklı denetimi karara bağlanmıştır. Uzun menzilli nükleer silahları azaltacak START görüşmelerinde, hangi yeni tip füzelere izin verileceği hakkında ise uzlaşmaya varılamamıştır. Baker, uzlaşma sağlanamayan bu sorun da çözüldüğünde “iki ülkenin START Anlaşması’na imza koyabileceklerini” belirtmiştir.⁹³

30 Temmuz 1991’de START’ın önündeki son engelin de 16-17 Temmuz tarihlerinde Londra’da yapılan G-7 Zirvesi sırasında Bush ve Gorbaçov tarafından giderilmesi ile ABD ve SSCB liderleri Moskova’da bir araya gelmiştir.⁹⁴ Üzerinde yıllardır çalışılan Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Anlaşması’nın (START) imzalanacağı Moskova Zirvesi’nin açılış konuşmalarında Bush, START Anlaşması’nın imzalanmasıyla birlikte iki büyük devletin Soğuk Savaş’tan “bir büyük adım daha uzaklaşmış” olacaklarını söyleyerek, bunun bir başlangıç olduğunu vurgulamıştır. Gorbaçov da Moskova’daki bu Zirve’nin hem ABD hem de SSCB halklarının beklentilerine karşılık verecek biçimde sonuçlanacağını umduğunu belirtmiştir.⁹⁵ Zirve’nin ikinci gününde (31 Temmuz) George Bush ve Mihail Gorbaçov Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Anlaşması’nı (START) imzalamıştır. İmza töreninden önce yaptığı konuşmada Gorbaçov, START’ın imzalanmasını iki ülke ilişkileri ve dünya barışı açısından “manevi bir aşama” olarak nitelendirmiş, Bush da konuşmasında, anlaşmayla tarihte ilk kez uzun menzilli nükleer silahlarda azaltmanın sağlandığını belirterek, bunun aynı zamanda iki ülkenin Soğuk Savaş dönemlerinden kalan karşılıklı güvensizlik ortamının da geride bırakılması olduğunu söyleyerek, “Anlaşmayla, güvensizliğin yerini güven almıştır. START’taki denetleme koşulları da bunun bir kanıtıdır” demiştir.⁹⁶

Taraflarca imzalanan 700 sayfalık START Antlaşması ile ilk kez uzun menzilli nükleer silahlarda indirim öngören bir anlaşma imzalanmıştır. İki ülke ellerinde bulunan uzun menzilli nükleer silahlarda ortalama yüzde 30’luk bir indirime git-

⁹³ “ABD ve SSCB Anlaşmaya Çok Yakın,” *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1991, 11; Robert C. Toth, “Only One Issue Bars Arms Pact,” *Los Angeles Times*, July 15, 1991, (Erişim tarihi 18.01.2013), http://articles.latimes.com/1991-07-15/news/mn-1633_1_arms-pact.

⁹⁴ “Dünyanın Gözü Süper Zirvede,” *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1991, 8.

⁹⁵ “Bush, Gorbî’ye Kanat Gerdi,” *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1991, 1,17; “Summit in Moscow; Gorbachev and Bush Transcripts: Dealing with a Rapidly Changing World,” *The New York Times*, July 31, 1991, (Erişim tarihi 26.01.2013), <http://www.nytimes.com/1991/07/31/world/summit-moscow-gorbachev-bush-transcripts-dealing-with-rapidly-changing-world.html>.

⁹⁶ “Süper Zirvede Tarihi İmza,” *Cumhuriyet*, 01 Ağustos 1991, 1,14; R.W.Apple Jr., “Summit in Moscow; Bush and Gorbachev Sign Pact to Curtail Nuclear Arsenals; Join in Call for Mideast Talks,” *The New York Times*, August 01, 1991, (Erişim tarihi 10.01.2013), <http://www.nytimes.com/1991/08/01/world/summit-moscow-bush-gorbachev-sign-pact-curtail-nuclear-arsenals-join-call-for.html?pagewanted=all&src=pm>.

miş, Antlaşma ile SSCB nükleer savaş başlıklarında yüzde 48, ABD ise yüzde 39, nükleer saldırı silahlarında SSCB yüzde 35, ABD ise yüzde 28 azaltma yapmakla yükümlü kılınmıştır. ABD, Antlaşma'ya göre elinde bulundurduğu 12 bin nükleer füze ve bombayı 9 bine indirirken, SSCB'nin de sahip olduğu 11 bin nükleer füze ve bombada 4 binlik bir azaltmaya gitmesi kararlaştırılmıştır. START Antlaşması ABD ve SSCB'ye nükleer savaş başlıklarını taşıyabilecek nitelikteki füzeler ve denizaltılar için 1.600 tavanını getirmiştir.⁹⁷ Buna göre, her iki taraf için, kıtalararası balistik füze (ICBM), denizaltı platformuna konuşlu balistik füze (SLBM) ve ağır bombardımanların sayısının 1.600'e çekilmesi öngörülmüştür. Ayrıca iki tarafın da bomba, havadan atılan füze ya da savaş başlığı türünden 6.000 adet savaş başlığına sahip olabileceği, her iki taraf için de öngörülen Kıtalararası balistik füze (ICBM), denizaltı platformuna konuşlu balistik füze (SLBM) ve ağır bombardımanlara yüklü 6.000 adet savaş başlığının en fazla 4.900 tanesinin balistik füzeler üzerinde yani ICBM ve SLBM'lerde yüklü olabileceği, 1.540 tanesinin karada konuşlandırılan ağır füze sistemlerinde, 1.100 tanesinin de seyyar ICBM'lere yüklü olabileceği belirtilmiştir.⁹⁸

START Antlaşması'nın imzalanmasını izleyen süreçte uluslararası alanda önemli değişimler yaşanmış, Sovyetler Birliği dağılmış, böylelikle Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısı son bulmuştur. İki kutuplu uluslararası yapının süper güçlerinden Sovyetler Birliği'nin dağılması ile uluslararası alanın tek süper gücü olarak ABD kalırken, süreç içinde Rusya Federasyonu da uluslararası alanda önemli bir aktör olarak yerini almıştır. SSCB'nin dağılması, 31 Temmuz 1991 tarihinde dönemin iki büyük gücü ABD ve SSCB tarafından imzalanan START Antlaşması'na ilişkin olarak birtakım değişiklikleri de getirmiştir. START Antlaşması geçerliliğini korurken, ikili bir anlaşmadan çoklu bir anlaşmaya dönüşmüştür.⁹⁹ SSCB'nin dağılması sonrasında, Sovyetler Birliği döneminin ellerinde nükleer silah barındıran eski Sovyet cumhuriyetlerinden Rusya, Ukrayna, Belarus ve Kazakistan 23 Mayıs 1992 tarihinde Lizbon'da START Antlaşması ile ilgili olarak ABD ile Lizbon Protokolü'nü imzalamıştır.¹⁰⁰ Bu Protokol ile birlikte, beş ülke de START'ın tarafları olurken, üç eski Sovyet cumhuriyeti (Belarus, Ukrayna ve Kazakistan) nükleer silaha sahip olmayan ülke statüsü ile NPT'yi benimseyerek, mümkün olan

⁹⁷ "Süper Zirvede Tarihi İmza," *Cumhuriyet*, 01 Ağustos 1991, 1,14; "The Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms(START)," July 31,1991, (Erişim tarihi 25.10.2012), <http://www.state.gov/t/avc/trty/146007.htm>.

⁹⁸ Linton F. Brooks, "The Strategic Arms Reduction Treaty:Reducing The Risk of War," *NATO Review* No:5, October 1991, (Erişim tarihi 13.10.2012), <http://www.nato.int/docu/review/1991/9105-2.htm>.

⁹⁹ Lisa M. Schenk ve Robert A. Youmans, "From START to Finish: A Historical Review of Nuclear Arms Control Treaties and Starting Over With The New START," *Cardoza Journal of International & Comparative Law* Vol.20, Issue 2 (Winter 2012), 429.

¹⁰⁰ "The Lisbon Protokol at a Glance," (Erişim tarihi 16.11.2012), <http://www.armscontrol.org/node/3289>.

en kısa sürede topraklarının nükleer silahlardan arındırılmasını kabul etmiştir.¹⁰¹ Yine Lizbon Protokolü ile Ukrayna, Kazakistan ve Belarus'un ellerindeki nükleer silahları süreç içinde Rusya Federasyonu'na devretmeleri benimsenmiştir.¹⁰²

START I Antlaşması Rusya Federasyonu, Belarus ve Kazakistan tarafından 1992–1993 yılları arasında onaylanırken, Ukrayna Parlamentosu tarafından onaylanmadığından bir süre yürürlüğe girememiştir. Bu durum Rusya Federasyonu ve Batılı devletlerin Ukrayna'ya baskı yapması ve Ukrayna Parlamentosu'nun 18 Kasım 1993'te START Anlaşması ve Lizbon Protokolü'nü şartlı olarak onaylaması sonucu ortadan kalkmıştır. 13–15 Ocak 1994 tarihleri arasında Clinton - Yeltsin arasında gerçekleşen Moskova Zirvesi'ne 14 Ocak'ta Ukrayna'nın katılımı ile üç ülkenin devlet başkanları Ukrayna'nın topraklarındaki SSCB'den kalan bütün nükleer silahların imhası amacıyla Rusya Federasyonu'na devredilmesini kararlaştıran bir anlaşma imzalamışlardır.¹⁰³ Böylelikle SSCB'nin sona ermesiyle birlikte, nükleer silah sahibi eski Sovyet cumhuriyetlerinden bu silahların tamamının kendi ülkesinde toplanması talebinde bulunan Rusya'nın isteği Ukrayna'daki nükleer silahların da Rusya'ya devredilmesi kararıyla gerçekleşmiştir.

ABD'de 1992 yılı Kasım ayında başkanlık seçimleri gerçekleşmiş, Başkan seçilen Bill Clinton, yönetime gelmesinin ardından dış politikaya ilişkin görüşlerini açıklarken, Rusya ile yeni bir START anlaşması için görüşmeler yapacağını söylemiştir.¹⁰⁴

1992 yılının Aralık ayında Rusya Devlet Başkanı Yeltsin ve görev süresi devam eden ABD Başkanı Bush iki tarafın stratejik taarruz silahlarının büyük ölçüde azaltılması konusunda bir telefon görüşmesi yapmış, Rusya dışişleri bakanlığınca yapılan açıklamaya göre iki lider, konuşmalarında bu konuda yakınlarda bir anlaşma imzalanması ihtimalini ele almıştır.¹⁰⁵

ABD ile Rusya arasında stratejik silahlarda azaltmaya gidilmesini öngören START-2'nin imzalanmasına yönelik çabalar çerçevesinde 29 Aralık 1992'de Cenevre'de buluşan ABD Dışişleri Bakanı Eagleburger, ve Rusya Dışişleri Bakanı Kozirev yaptıkları görüşmeler sonucunda nükleer silahlarda indirim yapılması konusunda anlaşmaya varmıştır. ABD ile Rusya arasında imzalanacak olan

¹⁰¹ “Strategic Arms Reduction Treaty (START I) Chronology,” (Erişim tarihi 12.10.2012), <http://www.fas.org/nuke/control/start1/chron.htm>.

¹⁰² “The Lisbon Protokol at a Glance,” (Erişim tarihi 16.11.2012), <http://www.armscontrol.org/node/3289>.

¹⁰³ Kiev'den Nükleer Silahlara Veda,” *Milliyet*, 15 Ocak 1994, 18.

¹⁰⁴ Excerpts of Remarks in Little Rock,” November 4, 1992, (Erişim tarihi 26.01.2013), <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=85227>.

¹⁰⁵ “Bush-Yeltsin Görüşmesi,” *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1992, 9.

START-2, iki ülkenin sahip olduğu nükleer silahlarda üçte iki oranında azaltmaya gidilmesini öngörmektedir. Ayrıca Anlaşma'ya göre, karadan fırlatılan çok başlıklı nükleer füzelerde imha edilecektir. Yapılan açıklamada, dışişleri bakanlarının Cenevre'de uzlaşmaya vardıkları START-2'nin 2-3 Ocak 1993 tarihlerinde Bush ve Yeltsin tarafından gerçekleştirilecek zirvede imzalanacağı belirtilmiştir.¹⁰⁶ Dünyanın nükleer silahlardan arındırılması amacıyla hazırlanan ve Cenevre'de iki ülkenin dışişleri bakanlarının ana hatları belirlenen anlaşmanın nihai metnine göre, ABD ve Rusya nükleer başlıklarını üçte iki oranında azaltacaktır. START-2, ABD ve Rusya'nın elindeki stratejik füzelerin sayısının gelecek 10 yıllık dönemde 10 binden 3 bin 500'e indirilmesini öngörmektedir.¹⁰⁷ START-I Anlaşmasında iki süper güç, stratejik(uzun menzilli) nükleer füze başlıklarını üçte bir oranında indirmeyi kabul etmişlerdi. START-2 ise iki ülkenin önlerindeki 10 yıl içinde yani 2003 yılına kadar sahip oldukları tüm uzun menzilli nükleer füzelerin sayısında üçte iki indirime gitmelerini öngörmüştür.¹⁰⁸

ABD Başkanı Bush'un görevi Clinton'a devretmesine 17 gün kala START-2 Bush ve Yeltsin tarafından 3 Ocak 1993 tarihinde Moskova'da imzalanmıştır.¹⁰⁹ START-2 çerçevesinde, ABD ve Rusya, 1 Ocak 2003 tarihine kadar toplam nükleer başlık ve bomba sayısını 3000 ila 3500 arasında bir düzeye indirecekler, her iki ülkenin de karada konuşlandırılmış ve birden çok değişik hedefe yönlenebilen çok başlığa sahip kıtalararası balistik füzelerinin tamamı aynı süre içinde ortadan kaldırılacak, indirimlerin gerçekleşmesinden sonra her iki tarafın denizaltılarında konuşlandırılmış bulunan stratejik füzelerdeki nükleer başlıkların tavanı tarafların ikisi için de 1750 olacak; küçük hedeflere atılabilen nükleer bombalar ve güdümlü füzeler de dâhil olmak üzere tarafların her birinin bombardıman uçaklarında bulundurabilecekleri nükleer başlıkların sayısı 750 ile 1250 arasında olabilecektir. İki aşamada uygulanması öngörülen Anlaşma'nın ilk yedi yıllık süresi içinde nükleer başlıkların tavanı tarafların her biri için 4250'ye, bunlardan çok başlıklı füzelerde konuşlandırılabilir olanların sayısı 1200'e, tek başlık taşıyabilen füzelerde 650'ye, denizaltılarda konuşlandırılmış bulunan füzelerde ise 2160'a indirilmektedir. İndirimlerin geri kalanı ise üç yıl içinde tamamlanacaktır.

Anlaşma ile Rusya, her biri farklı hedeflere yönlenebilen altı başlık taşıyabilen SS-19 füzelerinden 105 tanesini, bunlarda birden fazla başlık bulundurmamak koşuluyla koruyabilecektir. Ayrıca, ABD'nin isteği doğrultusunda Anlaşma ile taraflar ellerinde bulunan nükleer kapasiteli 100'er ağır bombardıman uçağını konvansiyonel amaçlı olarak kullanmak üzere, Anlaşma ile getirilen üst sınırın dı-

¹⁰⁶ "Nükleer İndirimde Anlaşma," *Cumhuriyet*, 30 Aralık 1992, 8.

¹⁰⁷ "Son Randevu," *Milliyet*, 31 Aralık 1992, 14.

¹⁰⁸ "START-2 Moskova'da İmzalanıyor," *Cumhuriyet*, 02 Ocak 1993, 9.

¹⁰⁹ Barry Schweid, "Bush, Yeltsin Sign Historic Missile-Reduction Pact," *Associated Press*, Jan.3, 1993, (Erişim tarihi 25.01.2013), <http://www.apnewsarchive.com/1993/Bush-Yeltsin-Sign-Historic-Missile-Reduction-Pact/>.

şında kalacak şekilde koruyabilecektir.¹¹⁰ START-2'nin imzalanması ile nükleer füze başlıklarının sayısında üçte iki oranında bir indirime gidilmiş, START-1'de taraflar arasında silah indirimindeki eşitsizliğin, 2000 yılının başlarında Rusya ve ABD'nin sahip olduğu nükleer füze başlıklarının sayısının 504'e karşı 500 olarak gerçekleştirilmesi, ABD denizaltılarındaki nükleer füze başlığı sayısının 900'den 450'ye indirilmesi ile ve ABD'nin savaş uçaklarında bulundurduğu 2 bin 600 adet nükleer silah sayısını START-2 gereğince 520'ye indirmesiyle giderileceği öngörülmüştür.¹¹¹

28 Eylül 1994'de Washington Zirvesi'nde ABD Başkanı Bill Clinton ve Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, START-2'nin uygulanmasının hızlandırılması konusunda anlaşmış, düzenlenen basın toplantısında Clinton, "START-1 yürürlüğe girer girmez ve START-2 onaylanır onaylanmaz, bu antlaşmada öngörülen 9 yıllık süreyi beklemeden stratejik silahların nükleer başlıklarını sökmeye başlayacağız" demiştir.¹¹² 1997 Mart'ında Helsinki'de bir araya gelen Clinton ile Yeltsin'in görüşmelerinin ardından yayınlanan ortak bildiriye, tarafların, START-2'nin Rusya Parlamentosu'nda onaylanmasından sonra, nükleer silahların sınırlandırılması ile ilgili yeni görüşmelerde bulunacakları belirtilmiş, START-2'nin yürürlüğe girmesinden sonra, liderlerin START-3 görüşmelerine acilen başlayacakları kaydedilmiştir.¹¹³

Ne var ki tarafların START-2'ye ilişkin tüm olumlu açıklamalarına ve ABD Senatosu'nun Anlaşma'yı onaylamış olmasına rağmen Rusya Parlamentosu'ndan Anlaşma'ya dair uzun bir süre herhangi olumlu bir adım gelmemiş, 2000 yılındaki Rusya devlet başkanlığı seçimlerinden başarıyla çıkan Vladimir Putin, ABD Kongresi'nin 1996 yılında onayladığı ancak Moskova'dan yıllardır onay alamayan START-2'nin onaylanması için Rusya Parlamentosu'na çağrıda bulunmuş, seçimler sonrası yaptığı açıklamada, silahlarda indirime gidilmesinden yana olduğunu ve hem Rusya hem de ABD için nükleer silah üst sınırını daha da düşürecek olan START-3 için görüşmelere bir an önce başlanmasını istediğini belirtmiştir.¹¹⁴ 14 Nisan 2000'de, yıllardır onay bekleyen START-2 Rusya Parlamentosu'nun alt kanadı Duma'da yapılan oylamada onaylanmış, Putin, oylamanın ardından yaptığı açıklamada, ABD'nin Antibalistik Füze Anlaşması'nı (ABM) bozmamasını isteyerek, aksi takdirde START-2 dahil, nükleer silahsızlanmayla ilgili anlaşmalardan çekilecekleri ve Rusya'nın nükleer caydırıcılık politikası geliştirmeye başlayacağı uyarısında bulunmuştur.¹¹⁵

¹¹⁰ "Nükleer Silahsız Dünyaya Doğru," *Cumhuriyet*, 04 Ocak 1993, 1; "START II Treaty," *U.S. Department of State Dispatch*, Vol.4, Issue 1, (January 4, 1993), 5-8.

¹¹¹ "Bush'un Önemli Mirası START-2," *Cumhuriyet*, 06 Ocak 1993, 9.

¹¹² "Nükleer başlıklar Sökülecek," *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1994, 11.

¹¹³ Thomas W. Lippman, "Clinton, Yeltsin Agree on Arms Cuts and NATO," *The Washington Post*, March 22, 1997, A01, (Erişim tarihi 17.01.2013), <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/summit/summit.htm>.

¹¹⁴ "Putin, START-2 İçin Emir Verdi," *Cumhuriyet*, 01 Nisan 2000, 10.

¹¹⁵ "Duma START-II'yi Onayladı," *Cumhuriyet*, 15 Nisan 2000, 10; "Russia Ratifies Start II," 14

Dönemin ABD Başkanı George W. Bush, 11 Eylül 2001 terör saldırılarını takiben Aralık ayında, daha önceleri de gerekliliğini vurguladığı¹¹⁶ füze kalkanı kurma niyetini tekrarlamış, yine kendisi tarafından ABD için uygun olan bir zamanda çekileceklerini açıkladığı ABM Anlaşması'na¹¹⁷ ilişkin olarak da, 1972 yılından kalma Anti Balistik Füze Anlaşması'nın (ABM) aşılması gerektiğini, çünkü ABM Anlaşması'nın "başka bir çağda başka bir düşmana göre" hazırlanmış bir anlaşma olduğunu söyleyerek, "sınırlı ama etkin bir füze kalkanı kurmalıyız" demiştir.¹¹⁸ Bush, 12 Aralık'ta yaptığı basın toplantısında 1972'de SSCB ile ABD arasında imzalanan ABM Anlaşması'nın imzalandığı dönemde ortamın çok farklı olduğunu, ABM Anlaşması'nın günümüz şartlarına uymadığını söylemiş, Anlaşma'nın, ABD'nin bugünkü savunma ihtiyaçlarına cevap vermediğini vurgulamış, terör odaklarından füzeyle yapılabilecek saldırılara karşın bir füze savunma sistemi kurmaları gerektiğini, ABM Anlaşması'nın ise böyle bir sistemin kurulmasına olanak vermediğini belirterek Anlaşma'dan çekildiklerini açıklamıştır.¹¹⁹ Bush'un açıklamasının ardından Putin, Washington'ın bu kararını hata olarak nitelendirmiş, yine de sonucun Rusya'nın ulusal güvenliğini tehdit etmeyeceğini ve iki ülkenin yeni bir ortak stratejik çerçeve oluşturabileceklerini söylemiştir.¹²⁰

24 Mayıs 2002'de ise Bush ve Putin dünyadaki nükleer silah sayısını üçte iki oranında azaltan, her iki ülkenin nükleer savaş başlıklarının sayısını 2012 yılı sonuna kadar 1700–2200 sınırına indirilmesini öngören stratejik silahların indirimi ile ilgili Stratejik Taarruzi İndirim Anlaşması'nı (SORT), diğer adıyla Moskova Anlaşması'nı imzalamışlardır.¹²¹

14 Haziran 2002'de ise, ABD'nin ABM Anlaşması'ndan resmen çekilmesinin¹²² ertesi günü, Rusya da, Washington yönetimi ile Ocak 1993'te imzaladığı silahlı-sızlanma anlaşması START 2'nin kendilerini bağlamadığını açıklamıştır. Rusya dışişleri bakanlığınca yapılan açıklamada Rusya'nın, 2003'te yürürlüğe girecek olan ABD ile stratejik silahların sayılarının azaltulmasını öngören START 2'yi geçersiz ilan ettiği ve hiçbir şekilde kendisini bağlamadığını bildirdiği kaydedilmiştir.¹²³

April 2000, (Erişim tarihi 14.12.2012), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/712966.stm>.

¹¹⁶ "Bush Füze Kalkanı İçin Yol Arıyor," *Cumhuriyet*, 03 Mayıs 2001, 11.

¹¹⁷ "ABD ABM'den Çekiliyor," *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 2001, 11.

¹¹⁸ "ABD'den Füze Kalkanı Hazırlığı," (Erişim tarihi 14.12.2012), <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/124272.asp>.

¹¹⁹ "ABD, Füze Anlaşmasından Çekildi," (Erişim tarihi 14.12.2012), <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/124715.asp>.

¹²⁰ "Bush'tan Nükleer Çalım," *Milliyet*, 15 Aralık 2001, 18.

¹²¹ James P. Terry, "The 2002 Moscow Treaty: Marking a New Strategic Relationship Between the United States and Russia," *Army Lawyer* Issue 381, (Feb.2005), 5-10.

¹²² "Brief Chronology of START II," (Erişim tarihi 21.10.2012), <http://www.armscontrol.org/print/2561>.

¹²³ "Rusya START 2'den Çekildi," *Cumhuriyet*, 15 Haziran 2002, 11.

2007 yılı Temmuz ayında Putin'in, George W. Bush'la yaptığı görüşmede iki lider, taraflar arasında oldukça uzun bir zamandır sorun oluşturan ABD'nin füze savunma sistemi konusunda yine anlaşmaya varamamış, ancak görüşmede iki ülke arasında 2009 yılında sona erecek olan START'ın devamı için görüşmelerin başlatılması amacıyla bir anlaşma imzalanmıştır.¹²⁴

6 Mart 2009'da ABD'nin yeni Başkanı Barack Obama yönetiminin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Rus Dışişleri Bakanı Lavrov'a temsili bir yeniden başlama düğmesi götürmüş, bununla iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi yönündeki arzularını iletmiştir.¹²⁵ 1 Nisan 2009'da Obama ve Medvedev Londra'da görüşmelerde bulunmuş,¹²⁶ tarafların karşılıklı olarak ortak çıkarları çerçevesinde küresel güvenliğe ilişkin birtakım konularda işbirliği yapmak niyetinde olduklarını açıkladıkları bu görüşmelerde ABD ve Rusya Federasyonu'nun önemli bir küresel güvenlik sorunu olarak hem fikir olduğu meselelerden biri, Nurşin Ateşoğlu Güney'in de belirttiği gibi belki de en önemlisi nükleer silahların yayılmasının önlenmesi sorunu olmuştur.¹²⁷ Güney, Londra'daki görüşmelerde tarafların uluslararası toplum nezdinde silahsızlanma konusunda önemli bir açılım yapmak ihtiyacı içinde ve bu konudaki kararlılıklarını uluslararası kamuoyu ile paylaşmak amacı ile süresi 5 Aralık 2009'da sona erecek olan START'ı gündeme getirdiklerini belirtmektedir.¹²⁸

5 Nisan 2009'da ise Başkan Obama, Prag'da yaptığı konuşmada dünyayı tehdit eden en önemli unsurlardan birinin nükleer silah birikimi olduğunu ve çabalarının nükleer silahsızlanmayı sağlamak olduğunu söylemiş, uygulamayı düşündüğü çözümler arasında Rusya ile yeni bir stratejik silahların azaltılması anlaşması için görüşmelerde bulunulacağını belirtmiştir.¹²⁹ Eylül ayında Obama'nın, Başkan George W. Bush döneminde ABD-Rusya ilişkilerinde sorun oluşturan ve Rusya'nın karşı çıktığı, Doğu Avrupa'ya füze kalkanı kurma projesinden (Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya füze kalkanı kurma projesi) vazgeçtiğini açıklaması¹³⁰ ile ABD-

¹²⁴ "Vladimir Putin, Bush'la Görüşmesinde Füze Savunma Sisteminin Genişletilmesini Önerdi: Kalkanı Eski SSCB'de Kuralım," *Cumhuriyet*, 04 Temmuz 2007, 10.

¹²⁵ "Arms Limitation Treaties Timeline Chronology of Major Events," *International Debates* Vol.8, Issue 7, (October 2010), 4-6.

¹²⁶ David Blair, "G20 Summit: US and Russia Agree to Cut Nuclear Arsenals," *The Telegraph* 01 April 2009, (Erişim tarihi 29.01.2013), <http://www.telegraph.co.uk/finance/g20-summit/5089289/G20-summit-US-and-Russia-agree-to-cut-nuclear-arsenals.html> ; David McKeeby, "Obama, Russia's Medvedev Announce New Arms Control Plan," (Erişim tarihi 30.01.2013), <http://moscow.usembassy.gov/londonsummit.html>.

¹²⁷ Nurşin Ateşoğlu Güney, "Nükleer Silahsızlanma: Engeller ve Yeni Nükleer Pazarlık Üzerine Kısa Bir Analiz," *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi* Yıl:8, Sayı:14, (Ocak 2010), 46.

¹²⁸ A.g.e., 46.

¹²⁹ Remarks by President Barack Obama," (Erişim tarihi 14.10.2012) http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered.

¹³⁰ "ABD Füze Kalkanını Nereye Kuracak," (Erişim tarihi 14.12.2012), <http://www.trt.net.tr/haber/>

Rusya arasında yeni bir START anlaşmasının imzalanmasının önündeki engel de bir anlamda aşılmış olmuştur. Açıklamanın ardından, ABD'nin Doğu Avrupa'ya füze kalkanı yerleştirilmesi girişimine karşı, Rusya'nın Kaliningrad'a füze kalkanı yerleştirilmesi planını¹³¹ rafa kaldırdığını açıklaması,¹³² iki nükleer güç arasındaki gerilimi azaltırken, nükleer silahsızlanma konusundaki gelişmeleri de olumlu yönde etkileyecek bir adım olmuştur. 2010 yılı Mart ayında Rusya ve ABD'nin 1991 yılında imzalanan ve yürürlük tarihi 5 Aralık 2009'da sona eren Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması'nın (START) yeni şeklinin iki hafta içinde imzalanacağı kaydedilmiştir.¹³³ Tarafların stratejik silahların azaltılması hususunda işbirliğine gitme yönündeki inisiyatifleri neticesinde 8 Nisan 2010 tarihinde ABD Başkanı Obama ve Rusya Devlet Başkanı Medvedev, Prag'da START'ı yenileyen imzaları atmışlardır.¹³⁴

START'ın 10 yıl süreyle yürürlükte kalacak yeni haline göre, her iki ülke 7 yıl içinde kıtalararasında fırlatılabilen, ayrıca denizaltı ve ağır bombardıman uçaklarında kullanılan balistik füzelerin sayısını 700'e, savaş başlıklarının sayısını 1550'ye, kıtalararası balistik füze rampalarının sayısını 800'e düşürecek, böylece iki ülkenin elindeki stratejik nükleer silah başlıklarının üçte biri, nükleer başlık taşıyabilen füzelerin ise yarısı ortadan kaldırılmış olacaktır.¹³⁵ Yeni START ile nükleer silahlarda gerçekleştirilmesi öngörülen indirimler değerlendirildiğinde,¹³⁶ Önceki anlaşmalar ile kıyaslandığında Yeni START'ın en geniş kapsamlı nükleer silahsızlanma anlaşması olduğu görülmektedir. Dünyadaki nükleer silahların önemli bir bölümünü ellerinde tutan ABD ve Rusya arasında imzalanan bu anlaşma ile iki ülke arasında işbirliği yönündeki adımlar için uygun zemininin oluşturulmuş olduğu söylenebilir. Anlaşmanın imza töreninde yapılan açıklamalarda Obama, varılan anlaşmanın hem nükleer silahların azaltılmasına hem de iki ülke ilişkilerinin gelişmesine hizmet edeceğini söylemiş, Medvedev ise, “varılan anlaşmanın, anti balistik füze kapasiteleri artmadığı sürece uygulanabilir olacağını” ifade etmiştir.¹³⁷ Yapılan açıklamalardan hareketle denilebilir ki, Medvedev'in Anlaşma'nın yürürlüğe girmesiyle ilgili bazı çekinceler koyması, Anlaşma'nın

---

haberDetay.aspx?haberKodu=fdlac750-71f9-49a8-b1a6-62d514598a9c.

¹³¹ “Rusya Kaliningrad’a Füze Yerleştiriyor,” (Erişim tarihi 14.12.2012), http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/11/081105_russia_missiles.shtml.

¹³² “ABD-Rusya Hattında Yumuşama,” (Erişim tarihi 13.12.2012), <http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=2bda14da-568a-47d1-906e-3a0a5f078aab>.

¹³³ “ABD ve Rusya START'ta Anlaştı,” *Cumhuriyet*, 26 Mart 2010, 11.

¹³⁴ “Prag'da Tarihi Anlaşma,” *Cumhuriyet*, 09 Nisan 2010, 1.

¹³⁵ “Rusya'dan START'a Şartlı Onay,” *Cumhuriyet*, 09 Nisan 2010, 11.

¹³⁶ “Key Facts About The New START Treaty,” (Erişim tarihi 05.12.2012), <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/key-facts-about-new-start-treaty>.

¹³⁷ “Remarks by President Obama and President Medvedev of Russia at New START Treaty Signing Ceremony and Press Conference,” April 08, 2010, (Erişim tarihi 21.10.2012), <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-medvedev-russia-new-start-treaty-signing-cere>.

geleceğinin, ABD'nin anti balistik füze kapasitelerini artırmaması ve Rusya'nın yakın çevresindeki bazı ülkeleri füze kalkanı ile donatma girişimlerinden uzak durmasına bağlı gözükmektedir.

22 Aralık 2010'da ABD ile Rusya arasında imzalanan Yeni START Anlaşması'nın, iki ülke parlamentolarınca onaylanması,¹³⁸ ülke liderlerinin de imzası sonrası, 5 Şubat 2011'de onay belgelerinin teatisi ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ve Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov tarafından Münih Güvenlik Konferansı'nda gerçekleştirilmiş, tarafların onay belgelerini değiş tokuş işlemi ile Yeni START yürürlüğe girmiştir.¹³⁹

SONUÇ

Münih'te yapılan uluslararası güvenlik konferansı sırasında ABD ve Rusya dışişleri bakanlarının Yeni START'ı onaylayan belgeleri birbirlerine takdim etmeleri ile birlikte işlerlik kazanan Yeni START gelinen aşamada, nükleer silahsızlanma, nükleer silahların tamamen ortadan kaldırılması yolunda nükleer silahsız geleceğe doğru atılan önemli bir adımdır. Tarafların kendi stratejik güçleri üstüne düzenli olarak veri değişimi yapmaları ve bu güçlerin terkibi, yapısı ve konuş yerlerindeki değişiklikler hakkında birbirlerini bilgilendirmelerinin öngörüldüğü ve taraflara resmi veri değişiminin yanı sıra birbirlerinin topraklarında stratejik silahlar konusunda denetim yapmak hakkının da tanındığı Anlaşma¹⁴⁰ ile bir anlamda gerek Rusya gerek ABD, nükleer silahlara karşı güvenliğin sağlanmasında karşılıklı bir sorumluluğu üstlenme girişiminde bulunmuştur. Dünyanın halen nükleer silah stokları bağlamında en büyük iki gücü konumunda bulunan ABD ve Rusya arasında imzalanan bu anlaşma nükleer silahsızlanma konusunda ileride girişilecek yeni işbirlikleri için bir öncü adım niteliği taşıyacaktır diye düşünüldüğünde Anlaşma'nın nükleer silahsızlanma yolunda küresel düzeyde girişimlere, atılacak daha büyük adımlar için de bir model oluşturabileceği beklenebilir.

Sonuç olarak, karşılıklı diyalog ve işbirliğinin yaratılması, taraflar arasında güvenin tesisi/temini anlamında büyük önem taşımaktadır. Çift yönlü olduğunu söyleyebileceğimiz, güvenin, ilişkilerde işbirliğini, işbirliği ortamının ise güveni doğurduğu mantığından hareketle, silahların kontrolü/denetimi ve bu yöndeki çabaların ele alındığı süreç çerçevesinde taraflar arasında karşılıklı güvenin ve de diyalog/işbirliği ortamının oluşmasında silahların kontrolü merkezi bir rol oynamıştır diyebiliriz.

¹³⁸ "ABD Kongresi START'ı Onayladı," *Cumhuriyet*, 24 Aralık 2010, 13; "Duma'dan START'a Ön Onay", *Cumhuriyet*, 25 Aralık 2010, 12; "Rus Parlamentosunun Üst Kanadı da Start 2'yi Onayladı," (Erişim tarihi 13.12.2012), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/01/110126_russiastart.shtml.

¹³⁹ "New START Treaty Entry Into Force," (Erişim tarihi 15.11.2012), <http://www.state.gov/r/prs/ps/2011/02/156037.htm>.

¹⁴⁰ "Treaty Between The United States Of America And The Russian Federation On Measures For The Further Reduction And Limitation of Strategic Offensive Arms," (Erişim tarihi 05.12.2012), www.state.gov/documents/organization/140035.pdf.

KAYNAKÇA

American Foreign Policy: Basic Documents, 1977–1980. (Washington: Department of State, 1983).

American Foreign Policy Current Documents 1986. (Washington: Department of State, 1987).

“An Interview with Brzezinski the Afghanistan Action: ‘It is a Watershed Event.’” *Time*, Vol.115, Issue:2, (January 14, 1980).

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2: 1914- 1995.* 11. Baskı, Ankara: Alkım Yayınevi.

“Arms Limitation Treaties Timeline Chronology of Major Events.” *International Debate* Vol.8, Issue 7, (October 2010).

Bohlen, Avis. “The Rise and Fall of Arms Control.” *Survival* Vol.45, No:3, (Autumn 2003).

Brooks, Linton F. “The Strategic Arms Reduction Treaty: Reducing The Risk of War.” *NATO Review* No:5, (October 1991), (Erişim tarihi 13.10.2012), <http://www.nato.int/docu/review/1991/9105-2.htm>.

Carter, Jimmy. “SALT II: Report to Congress.” *Vital Speeches of the Day* Vol.45, Issue 18, (01.07.1979).

Combs, Jerald A. *The History of American Foreign Policy.* (New York : Newbery Award Records Inc., 1986).

“Documents Accompanying The SALT II Treaty.” *Congressional Digest*, Vol.58, Issue 8/9 (August-September 1979).

Güney, Ateşoğlu Nurşin. “Nükleer Silahsızlanma: Engeller ve Yeni Nükleer Pazarlık Üzerine Kısa Bir Analiz.” *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi* Yıl 8, Sayı 14, (Ocak 2010), 39–68.

Historic Documents of 1987. (Washington: Congressional Quarterly Inc. 1988).

Historic Documents of 1988. (Washington: Congressional Quarterly Inc. 1989).

“Inaugural Address of President Jimmy Carter.” January 20, 1977, (Erişim tarihi 12.10.2012), <http://www.jimmycarterlibrary.gov/documents/speeches/inaugadd.phtml>.

“Joint Soviet-United States Statement on the Summit Meeting in Geneva.” November 21, 1985, (Erişim tarihi 16.01.2013), <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1985/112185a.htm>.

Jones, David C. “SALT II: The Opinion of the Joint Chiefs of Staff.” *Vital Speeches of the Day* Vol.45, Issue 21 (August 15, 1979), 652–655.

Keesing’s Contemporary Archives. Vol.XXIX. (February 1983), 31977-31978.

Keesing’s Record of World Events 1988. Vol.XXXIV (March 1988), 35804–35805.

“Key Facts About The New START Treaty.” (Erişim tarihi 05.12.2012), <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/key-facts-about-new-start-treaty>.

Krass, Allan S. “The People, The Dept, And Mikhail.” *Bulletin of the Atomic Scientists* Vol.47, Issue 9, (November 1991).

Lisa, M. Schenk. and Robert, A. Youmans. “From START to Finish: A Historical Review of Nuclear Arms Control Treaties and Starting Over With The New START.” *Cardoza Journal of International & Comparative Law* Vol.20, Issue 2, (Winter 2012), 339–435.

McKeeby, David. “Obama, Russia’s Medvedev Announce New Arms Control Plan.” (Erişim tarihi 30.01.2013), <http://moscow.usembassy.gov/londonsummit.html>.

“New START Treaty Entry Into Force.” (Erişim tarihi 15.11.2012), <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/02/156037.htm>.

Nye, Jr. and Joseph, S. “Arms Control After the Cold War.” *Foreign Affairs* Vol.68, Issue 5 (Winter 89/90), 42-64.

Nye, Jr. and Joseph, S. “Nuclear Learning and U.S.-Soviet Security Regimes.” *International Organization* Vol.41, Issue 3 (Summer 87).

“Preview of the SALT Debate “Killer Amendments” Ahead?.” *Time* Vol.113, Issue 25, (6/18/1979).

“Remarks by President Barack Obama.” (Erişim tarihi 14.10.2012). http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-AsDelivered.

“Remarks by President Obama and President Medvedev of Russia at New START Treaty Signing Ceremony and Press Conference.” April 08, 2010, (Erişim tarihi 21.10.2012), <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-medvedevrussia-new-start-treaty-signing-cere>.

“Strategic Arms Limitation Talks (SALT I).” (Erişim tarihi 10.10.2012), <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt1.html>.

“Strategic Arms Reduction Treaty (START I) Chronology.” (Erişim tarihi 12.10.2012), <http://www.fas.org/nuke/control/start1/chron.htm>.

Talbott, Strobe ve Barrett, Laurance I. “Time to START, Says Reagan.” *Time* Vol.119, Issue 20 (5/17/1982).

Terry, James P. “The 2002 Moscow Treaty: Marking a New Strategic Relationship Between the United States and Russia.” *Army Lawyer* Issue 381, February 2005.

“The Pending Nuclear Nonproliferation Treaty Pro&Con.” *Congressional Digest* Vol.48, Issue 1, January 1969.

“The Strategic Arms Limitation Treaty.” *Congressional Digest* Vol.58, Issue 8/9, August-September 1979.

“The Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms(START).” July 31, 1991, (Erişim tarihi 25.10.2012), <http://www.state.gov/t/avc/trty/146007.htm>.

“The Vladivostok Summit Meeting on Arms Control.” Erişim tarihi 10.10.2012, <http://www.fordlibrarymuseum.gov/library/exhibits/vladivostok/vdayone.asp>.

“Treaty Between The United States Of America And The Russian Federation On Measures For The Further Reduction And Limitation of Strategic Offensive Arms.” (Erişim tarihi 05.12.2012), www.state.gov/documents/organization/140035.pdf.

“Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms (SALT II).” (Erişim tarihi 12.10.2012), <http://www.state.gov/t/isn/5195.htm>.

“World:The Start of SALT.” *Time Magazine* Nov.21, 1969, (Erişim tarihi 21.10.2012),<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,841628,00.html>.